№ 61 ՇԱԲԱԹ ԱՊՐԻԼԻ 2

1905

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՇԱԲԱԹ ԱՊՐԻԼԻ 2 № 61

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Մկրտիչ Միքայէլեան Տէր-Մինասեանն իր որդիներով և Յովակիմ Տէր-Մինասեանը խորին վշտով յայտնում են իրանց ազգականներին և ծանօթներին, առաջինը իր անմոռանալի ամուսնու, երկրորդը իր Թանկագին հարսի

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆՑԻ

մահվան քառասուն օրվայ լրանալը, և խնդրում են ներկայ լինել հոգեհանգստին, որը կայանալու է կիրակի, ապրիլի 3-ին Հրեշտակապետաց եկեղեցում, ս. պատարագից յետոյ: 1—1

Վաղը, կիրակի, ապրիլի 3-ին

ՆՈՒՆԷ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ ԿՕԽՏԵԱՆՑԻ

մահվան քառամսօրեայ տարեդարձի օրը, Բէթխեհէմի ս. Աստուածածին եկեղեցում կատարվելու է հոգեհանգիստ, որի մասին յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին հանգուցեալի ամուսին Մնացական Յարութիւնեան Կօխտեանցը:

Թիֆլիսի Հայոց Բարեգործական Ընկերութիւնը պատիւ ունի յայտնելու, որ այսօր, ապրիլի 2-ին, առաւօտեան 12 ժամին Մուղնու ս. Գէորգ եկեղեցում կատարվելու է ընկերութեան կտակակատար հանգուցեալ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԽՈՒԴԱԴԵԱՆԻ

հոգեհանգիստը:

Եղիսաբէթ Ղազրեան Ստեփանբէկեանը և Մարիամ Թոմասեան Աղբաշեանը իր ամուսնու հետ, ծանուցանելով ազգականներին և ծանօթներին առաջինի Թանկագին ամուսնու և երկրորդի մօրաքրոջ ամուսնու

ՊԵՏՐՈՍ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆԲԷԳԵԱՆԻ

մահը, յայտնում են, որ ուրբաթ, ապրիլի 1-ին, երեկոյեան $6^1/_2$ ժամին կը կատարվի ամբիծք, իսկ յուղարկաւորութիւնը, ապրիլի 2-ին, առաւօտեան 10 ժամին հանգուցեալի բնակարանից (Փեթխայինի փող., սեփական տուն) դէպի Մուղնու ս. Գէորգ եկեղեցին և այնտեղից դէպի Խօջիվանքի գերեզմանատունը: 2—2

Վշտահար Վարվարա Յովհաննիսեան Աւագեան, Շողակաթ Յակոբեան և Մկրտիչ Աւագեան Աւագեանցները՝ դուստրներով, փեսաներով և Եկատերինա Աւետիսեան Տէր-Յովսէփեան խորին վշտով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին՝ առաջինը Թանկագին ամուսնու, երկրորդը՝ որդու, երրորդները՝ եղբօր և աներորդու և չորրորդը փեսայի, երդուեալ հաւատարմատար՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԱԻՍԱԳԵԱՆՑԻ

մահվան մասին: Սարթի յուղարկաւորութիւնը շաբաթ, ապրիլի 2-ին, առաւօտեան 10 ժամին Օարեւի անից Բէբուտովսկայա փողոցի վրա (Նախկին Սադովայա) № 46 Սուրբ-Մինաս եկեղեցում (Հաւլաբարում), իսկ այնտեղից դէպի Խօջիվանքի գերեզմանատուն: Ամբիծքը ուրբաթ երեկոյեան 7 ժամին: (հ. շ.) 2—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կովկասի ազգաբնակութեանը. Փոխարքայի դիմումը. Ժամը հասաւ. Ծովային պատերազմի բեմը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մի փոքրի քայլ. Թատրոն և երաժշտութիւն. Նամակներ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի շուրջը.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հայ-վրացական մի վէճի առիթով:

ԿՈՎԿԱՍԻ ԱԶԳԱԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆԸ

Մարտի 30-ին ես ստացայ Նորին Կայսերական Մեծութեան Կովկասի Փոխարքայ գեներալ-ադիւտանտ կոմս Ի. Ի. Վորոնցով-Դաշկովից հետեւեալ հեռագիրը.

«Թագաւոր Կայսրի կամքով ես կոչված եմ կանգնելու ինձ համար սիրելի Կովկասի վարչութեան գլուխ: Դժբաղդաբար ես ստիպված եմ ստանձնելու իմ պաշտօնն այն ժամանակ, երբ ամենայն օր ստացվում են լուրեր բարօրութեան խանգարման, խառնակութիւնների, կողոպուտների և ամեն տեսակ բռնութիւնների մասին: Ինչպէս հին զինուոր, ես անհնար եմ համարում հրաժարվել պաշտօնից պատերազմական ժամանակում: Այդ բանում ինձ խրախուսում է երկրի բարեբեր զարգացման և լիակատար խաղաղացման հնարաւորութեան յոյսը: Ես համոզված եմ, որ կովկասցիները հաւատարիմ հպատակներ են Թագաւոր Կայսրին, որի համար բոլոր տեղական ազգութիւնները հաւասարապէս մօտ և սիրելի են: Դիմում եմ բոլոր ազգաբնակութեանն, առանց կրօնի և ազգութեան խտրութեան, գործակցելու ինձ մայրենի երկրի աջող կարգաւորման համար: Երկրում խաղաղ ճանապարհով կարգ մտցնելու համար անհրաժեշտ է բոլոր հասարակական ույժերի օգնութիւնը: Ես հաւատում եմ ժողովրդական իմաստութեանը և համոզված եմ, որ ազգաբնակութեան անհանգիստ մասը չի դիմանայ հասարակական բարեմիտ անհագին մեծամասնութեան միահամուռ ճնշմանը: Նորին Կայսերական Մեծութեան տուած ցուցումների համաձայն՝ ես կը հրաւիրեմ ազգաբնակութեան ներկայացուցիչների ժողով: Դրա մէջ մասնակցելու են ազնուականութեան, քաղաքների և գիւղական համայնքների, նոյնպէս և պրաւօսլաւնի, հայ-լուսաւորչական և մահմեդական հոգեւորականութեան ներկայացուցիչները: Այդ ժողովներին կառաջարկվի կարծիք յայտնել այն միջոցների մասին, որոնք անյապաղ անհրաժեշտ են ամեն տեսակ աւազակութիւն, կողոպուտ և անկարգութիւն վերջացնելու համար, պարզել, թէ որքան կարիք է զգացվում փոփոխել երկրում այժմ գործող դատաստանական կարգը, քննել զեմստվօների հիմնարկութիւնների օրէնքների գործադրութեան հնարաւորութիւնը և նպատակայարմարութիւնը: Բացի դրանից, ես ձեռք կառնեմ ինձանից կախված բոլոր միջոցները փութացնելու հողաբաժանումը, նոյնպէս և պարզելու պետական այն հողերի իսկական չափը, որոնք պէտքական են ազգաբնակութեան ամենակարեւոր մասի բնակութեան համար: Յարգելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ամենահպատակ խնդիրը՝ հայոց եկեղեցուն պատկանած կալուածները պետական վարչութեան տակ առնելու գործը Բարձրագոյն հրամայված է վերաքննել:

Ես վստահ եմ, որ պետական հաստատութիւնների բոլոր պաշտօնեաները կը համակվեն խորապէս, որ ներկայ ծանր ժամանակում ծայրայեղ կերպով անհրաժեշտ է խղճմտաբար լարել իր ուժերը հասնելու ամենքի համար բաղձալի աջողութեանը, աչքի առաջ ունենալով Կովկասի զարգացումը և բարօրութիւնը համաձայն այն հիմքերի, որ Թագաւոր Կայսրը մատնացոյց է արել իմ անունով տուած Իր բէսկրիպտում:

Կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկօվ

Յայտարարելով այդ մասին, հաստատապէս համոզված եմ, որ Կովկասի ազգաբնակութիւնը լիապէս կը գնահատէ Կովկասի Փոխարքայի ներկայ հաղորդակցութեան ամբողջ կարեւորութիւնը: Առաջ բերած հեռագիրը աւետում է ազգաբնակութեանը, որ մօտ ապագայում մեր երկրում կատարվելու են արմատական փոփոխութիւններ, որոնք շօշափելու են տեղական կեանքի ամենագլխաւոր կողմերը և պէտք է իրականանան ազգաբնակութեան սերտ մասնակցութիւնով, ի դէմս իր ներկայացուցիչների՝ առանց կրօնի, ազգութեան և դասակարգերի խտրութեան: Այդ դժուարին աշխատանքի սկզբնաւորութեան և նրա աջող կատարման համար անպայման անհրաժեշտ է հասարակական կեանքի խաղաղ ընթացք, որպէս զի ազգաբնակութիւնը, ներկայ խառնակութիւններով չը զբաղվելով, կարող լինի անարգել քննել ու գտնել իր կարիքները և գիտակցաբար վերաբերվի առաջիկայ աշխատանքին: Այդ պատճառով ես կոչ եմ անում ազգաբնակութեանը դէպի խաղաղութիւն, դէպի կարգ և օրէնքի պահպանութիւն, որպէս զի այնքան աւելի փութով Կովկասը մասնակից լինի ներքին ստեղծագործող աշխատանքին, այն սկզբունքների հիման վրա, որոնք ցոյց են տուած ներքին գործերի մինիստրի անունով տրված փետրվարի 18-ի Բարձրագոյն բէսկրիպտում և Կովկասի Փոխարքային տրված փետրվարի 26-ի բէսկրիպտում:

Կովկասի կառավարչապետի քաղաքացիական մասի օգնական և կովկասեան զինւորական շրջանի զօրքերի ժամանակաւոր-հրամանատար՝

Գեներալ-լեյտենանտ Մալամա

31 մարտի 1905
Թիֆլիս

ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ ԴԻՄՈՒՄԸ

Կովկասեան փոխարքայ կոմս Վօրօնցով-Դաշկով դիմում է Կովկասի ազգաբնակութեան:

Դա մի շատ խոշոր և նշանակալից երեւոյթ է:

Դիմում է նրան լուրջ բովէում, լուրջ խօսքով և լուրջ գործի առիթով:

Փոխարքան յայտնում է, որ երկիրը խռովութիւնների, վրդովմունքների և անբարեկարգ վիճակի մէջ է:

Դա ներկայի բնորոշումն է, պաշտօնական բարձր անձի բերանով յայտնված:

Պէտք է երկիրը խաղաղացնել և նրան բարգաւաճման վիճակի մէջ դնել:

Բայց ինչ միջոցներով:

Փոխարքան աջակցութեան է հրաւիրում տեղական ազգաբնակութեան բոլոր հասարակական ույժերը:

Նա հաւատում է մեր երկրի ժողովրդի իմաստութեան:

Նա որոշակի յայտնում է, որ պէտք է խորհրդակցութեան հրաւիրէ տեղական ազգաբնակութեան ներկայացուցիչներին և նրանց միջոցով պարզէ այն միջոցները, որոնցով կարելի է բարեկարգել և զարգացնել երկիրը. Նա ասում է, որ ընտրեալներ պէտք է լինեն.

Ազնուականութիւնից
Քաղաքներից

Գիւղական հասարակութիւնից և հոգեւորականութիւնից՝ պրավօսլավնի, հայ-լուսավորչական և մահմեդական:

Փոխարքայի այդ լուսաւոր ցանկութիւնը մի նոր դարագլուխ է բաց անում մեր երկրի համար, ասպարէզ հրաւիրելով մեր երկրի ազգաբնակութեան բոլոր խաւերը: Առաջին անգամ մեր երկրի գիւղական դասակարգը իբրև քաղաքացի, իբրև խորհրդակից պէտք է ունկնդրութեան կոչվի այն շրջանների կողմից, որոնք բացառաբար միահեծան կարգադրում էին երկրի բոլոր գործերը:

Փոխարքան ծրագրում է ընդհանուր ձևով և բարեկարգութեան մի քանի կէտերը:

Նա ակնարկում է զեմստվօի հիմնարկութիւնների, դատաստանական ռեֆորմների, հողաչափութեան բարեկարգման և սակաւահող գիւղացիների ապահովութեան խնդիրների մշակութեան վրա:

Դրանք արդարև շատ խոշոր կէտեր են: Բայց կան և շատ ուրիշ նշանաւոր խնդիրներ, որոնք, անկասկած, հերթական քննութեան առարկայ կը դառնան:

Հայ ընթերցողները մի առանձին գոհութեամբ կը կարդան նաև այն նշանաւոր և չափազանց կարևոր յայտարարութիւնը, որ անում է կովկասեան Փոխարքան հայ-եկեղեցական կալուածների խնդրի վերաքննութեան մասին: Այդ վերաքննութիւնը և խնդրի նպատակայարմար լուծումը վերջ կը դնեն այն ծանր յուզմունքին, որի մէջ ընկաւ մեր ժողովուրդը վերջին երկու տարիներում:

Էական և գործնական նշանակութիւն ունի նաև Փոխարքայի հեռագրի վերջին մասը, որ վերաբերում է մեր երկրի պաշտօնեաներին: Փոխարքան հաւատութիւն է յայտնում, որ մեր երկրի պաշտօնեաները կը համակվեն երկրի համար աշխատելու ծրագրած ոգով և կը նպաստեն հասնելու Թագաւոր Կայսրի նախագծած նպատակներին:

Պաշտօնեաները մեր երկրի գործերում

մինչև այժմ խոշոր ազդեցութիւն են ունեցել և մեր երկրի դրական ու բացասական երևոյթների մէջ նրանք մեծ դեր են խաղացել։ Այժմ երկրի բարձր իշխանութիւնից առաջարկվում է նրանց ամեն ջանք գործ դնել երկրի բարօրութեան համար այն ուղղութեամբ, որ ծրագրել է Փոխարքան։

Գործակցութիւն և աջակցութիւն բոլոր շրջանների կողմից։

ԺԱՄԸ ՀԱՍԱՒ

Վաղուց էինք սպասում...

Սպասում էինք շնչասպառ, ջարդված մի զարհուրելի ծանրութեան տակ, յուսաբեկ, մռայլ, կարօտ մի փրկարար ժամի այցելութեան։

Այժմ հասաւ նա։ Պատմական ժամ, որի անհագին կարևորութիւնը այսօր մենք չենք էլ կարող ըմբռնել ինչպէս հարկն է։ Զգում ենք միայն, որ նոր մի դարագլուխ է սկսվում մեր բազմատանջ հայրենիքի համար։ Եւ այդ զգացմունքը այսօր իրական, շօշափելի մի փաստ է դարձել։

Այսօր տպում ենք Կովկասի Փոխարքայ կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկովի կոչը, որ ուղղված է Կովկասի բնակիչներին, ամենքին, առանց ցեղային, կրօնական, դասակարգային խտրութիւնների։

Երևակայում ենք թէ որքան անհուն կը լինի այն ուրախութիւնը, որ պիտի տարածէ Փոխարքայի խօսքը մեր երկրի բազմամիլիօն, բազմացեղ ազգաբնակութեան բոլոր խաւերում։ Երևակայում ենք թէ որքան եռանդ, կենդանութիւն պիտի նա հաղորդէ իր գեղեցիկ բնութեան մէջ ընդարմացած, կաշկանդված ժողովուրդներին։

Պէտք է բացատրել թէ ինչու։ Մեզանից ամեն մէկը շատ լաւ գիտէ, թէ ինչ ցաւեր ու տանջանքներ է կրում իր կրծքի մէջ։ Տարիներով, երկար տարիներով տապակված մի երկիր։ Ի՞նչպէս չուրախանայ, երբ այսօր նրան հեղինակաւոր, դրական խոստում է տրվում, թէ նրա տանջանքները վերանում են, թէ նրա կեանքը ճմլող ծանրութիւնը այսուհետև պիտի դառնայ մի հին, անցած, թէև դառն, թէև ցաւեցնող աւանդութիւն։

Փրկարար ժամը հասաւ, կովկասեան ազգեր։

Ի՞նչ էինք մենք և ի՞նչ ենք դառնում այսօր։

Մեզ նկատում էին իբրև անվստահելի, ծանր խնամակալութեան կարօտ մի ազգաբնակութիւն։ Լսել մեզ, ականջ դնել տենչանքներին, հաւատալ մեր անկեղծ զգացմունքներին—համարվում էր մի տեսակ յանցանք։ Մենք հաց էինք ուզում, իսկ մեզ քար էին տալիս։ Մեր վերաբերմամբ արժանի էին համարում միայն երկաթի ցուրտ ծանրութիւնը, որ չը պիտի թոյլ տար մի թեթև ինքնուրոյն քայլ անգամ անել, ապրել իբրև գիտակից հասարակութիւն։

Այսօր մեզ յայտնվում է հաւատ, վստահութիւն։ Այսօր բարեացակամ խնամատարութեան ձեռք է կարկառվում դէպի մեզ։ Այսօր մեզ ասում են. ինչ ստեղծագործական, կուլտուրական ընդունակութիւններ ունէք, հրապարակ բերէք, որպէս զի նրանք գործադրվեն, որպէս զի նրանց վրա հիմնվի նոր վարչական դարագլուխը։

Բացվող գարնան հետ այսպիսի աւետիս է գալիս մեզ։ Բնութիւնը մեզ կենդանացնում է իր ջերմութեամբ, իր գոյներով և լոյսերով, և նրա հետ միանում է միտքը, հոգին, կեանքը զարդարող այն գարունը, որ արեգակը չէ բերում, այլ ինքը, մարդկութիւնը։ Բնութեան գարնան հետ մարդկային գարուն։ Երբեք չի մոռացվի մեր երկրի պատմութեան մէջ 1905-ի գարունը...

Մարդկային գարուն։ Այո՛, մարդն էլ կարող է գարուն ստեղծել։ Սա հրաշալի ստեղծագործութիւն է, բայց և ծանր, պատասխանատու։

Պիտի կարողանանք ստեղծել։ Ահա ահաւոր, դժուար հարցը։

Ցուրտ, դաժան ձմեռվայ մէջ մենք գիտէինք, թէ ինչպէս կարելի է գարուն բերել։ Մենք շատ լաւ գիտէինք, որ եթէ մեր երկրի հասարակական ոյժերը գործի հրաւիրվեն, եթէ բոլոր ազգերի համերաշխ գործակցութիւնը կուլտուրական-քաղաքացիական կեանքի խարիսխ յայտարարվի,—այն ժամանակ դաժան ձմեռը տեղի կը տայ գեղածիծաղ գարնան։

Այժմ մեզ տալիս են այդ անհագին, փրկարար ոյժը։ Ազգաբնակութեան բոլոր խաւերից, առանց ցեղային խտրութիւնների, ներկայացուցիչներ կընտրվեն, որոնք կը հաւաքվեն միասին և ցոյց կը տան բարեացակամ իշխանութեան, թէ ինչ է հարկաւոր երկրի երջանկութեան համար։

Էլ ի՞նչ ենք ուզում։ Մարդկային քաղաքակրթութիւնը այս ձևից աւելի մի կատարեալ, արդար ու արդիւնաւոր միջոց դեռ չէ գտել՝ հասարակական ցաւերն ու խոցերը բժշկելու համար։

Ընդունենք այդ փրկարար սկզբունքը իբրև մեր բարօրութեան հիմք, առաջ գնանք, հանդէս բերելով մեր բոլոր լաւագոյն ոյժերը։

Ժամը հասաւ։ Պաշտօնապէս յայտարարվեցին մեր իրաւունքները։ Քաղցր է իրաւունքը։ Բայց նրա հետ կապված է և պարտաւորութիւնը։ Կատարել պարտաւորութիւն՝ իրաւունք վայելելու համար—դա հեշտ չէ։ Պահանջվում է աշխատանք։ Պահանջվում է համայնական իմաստութիւն։ Այսուհետև գործ, միայն գործ. նրա վրա միայն կարող ենք դնել մեր ապագայի հիմքերը։

Այլ ևս գանգատներ փնթփնթալու, անզօր կերպով վիզ ծռելու, անկարողութիւն, «անկախ հանգամանքներ» բերելու մեր դժբախտ ճակատագիրը գոյութիւն չունի։ Այսուհետև ամեն բան կախված կը լինի մեր ընդունակութիւնից. աշխարհաշինութեան ընդունակ կը լինենք, կը շինվի մեր աշխարհը, չենք լինի, մեզ կասեն որ արժանի ենք հին աւերակների մէջ ապրելու։

Եւ ահա այսօրվանից առաջ է գալիս մեծ, անհագին անհրաժեշտութիւնը։ Նորից կարդացէք բարձր իշխանութեան կոչը, խորասուզվեցէք նրա բովանդակութեան մէջ, և դուք կը տեսնէք թէ որքան ծանրակշիռ պարտաւորութիւններ կան բարդված մեզ վրա։

Մինչև այժմ համարեա ոչինչ չենք արել։ Ապրել ենք առանձնացած, ապրել ենք փոխադարձ կասկածներով ու անվստահութեամբ թունաւորված։ Եւ ահա այժմ, երբ եկել հասել է ժամը, մենք նման ենք աւետարանական անպատրաստ կոյսերին...

Այս պատմական ժամին մենք անկեղծ ուրախութեան հետ զգում ենք և մի տեսակ երկիւղ։ Արդեօք հայ, վրացի, մահմեդական ազգաբնակութիւնները բաւական լա՞ւ են ըմբռնում համերաշխութեան, եղբայրակցութեան, միահամուռ ոյժերով գործելու, փոխադարձաբար իրար հասկանալու, իրար բարիք ցանկանալու գաղափարը, որ միայն և միայն կարող է մեր փրկութեան դուռը բաց անել։

Վախենում ենք, որ այդպէս չը լինի այն չափով, ինչ չափով մենք ենք ցանկանում։ Վախենում ենք որ մեր դժբախտ անցեալը, մեր տանջանքների ու տառապանքների այն ժամանակը, որ դեռ այսօր է անցեալ դառնում, դեռ իր թոյնը պահպանած լինի մեր թշուառութիւնը կատարեալ դարձնելու համար։

Եթէ այսպէս չէ, եթէ զուր են բոլոր վախերը, պէտք է, ուրեմն, այժմից և եթ սկսվի մի եռանդուն շարժում մեր մէջ, մի նախապատրաստական շրջան։ Մենք պէտք է տեսնենք հայերի, վրացիների և մահմեդականների մերձեցումը, խորհրդակցութիւնները, ընդհանուր հիմունքների մշակումը։

Այո՛, այլ ևս սպասել չէ կարելի։ Ծոյլ ու անտարբեր մնալ այսուհետև յանցանքների ամենազզուելին կը լինի։ Պատրաստվենք, պատրաստենք միմեանց, գիտակցաբար գործենք և առանց յոգնելու, առանց ձեռքեր ծալելու գործենք։

Ա՛յժմ կամ երբէք։ Մենք կանգնած ենք ահաւոր պատասխանատուութեան առաջ։

Ժամը հասաւ...

ԾՈՎԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԲԵՄԸ

«Մշակի» այսօրվայ համարում զետեղում ենք մի քարտէզ, որ ներկայացնում է այն շրջանը, որտեղ սպասվում է ծովային պատերազմ ռուսաց և եապօնական նաւատորմերի մէջ։

Ռուսական նաւատորմը ներկայումս գտնվում է Հարաւ-Չինական Ծովում։ Թէ ուր է նա գնում՝ առ այժմ յայտնի չէ։ Մի քանի հեռագիրներ հաւատացնում են, որ նա շարժվում է դէպի Սայգօն, իսկ միւսները կարծում են, որ նա կանգնէ դէպի հիւսիս։

Հարաւ-չինական Ծովը ընդարձակ մի տեղ է։ Նա շրջափակված է արևմուտքից Ասիայի մայր հողով, իսկ արևելքից մի շարք խոշոր և մանր կղզիներով։ Ասիական մայր հողի հիւսիսային մասը կազմում է Չինաստանը, իսկ հարաւային մասը Հնդկա-չինը։ Ասիայի ցամաքը վերջանում է հարաւում Մալակկայի թերակղզիով, որի ծայրում գտնվում է Սինգապուր նաւահանգիստը Ռօմանիա հրուանդանից դէպի հիւսիս։

Մալակկա թերակղզու մօտ գտնվում է Սումատրա նշանաւոր մեծ կղզին, իսկ վերջինի մօտ գտնվում է հարաւում Եավա կղզին, որ բաժանված է առաջինից Զոնդեան նեղուցով։ Մի քանի շաբաթ սրանից առաջ լուր էր տարածված, որ ռուսական նաւատորմը պէտք է անցնէ Զոնդեան նեղուցով, բայց յետոյ, ինչպէս տեղեկացրին մեզ հեռագիրները, նաւատորմը աւելի նպատակայարմար և ապահով է համարել անցնել Մալակկայի նեղուցով, որ գտնվում է Սումատրա կղզու և Մալակկա թերակղզու միջև։

Մալակկա թերակղզուց և Սումատրայից դէպի արևելք գտնվում են Բօրնէօ խոշոր կղզին և մի շարք ուրիշ կղզիներ։ Բօրնէօից դէպի հիւսիս գտնվում է Ֆիլիպպեան կղզիների արխիպելագոսը։ Իսկ բոլորովին հիւսիսում Ասիական մայր հողին մօտ Ֆօրմօզա կղզին։

Սումատրա, Եավա, Բօրնէօ իրանց շրջակայ բազմաթիւ կղզիներով պատկանում են Հօլլանդիային։ Ֆիլիպպեան կղզիները առաջ պատկանում էին Սպանիային, բայց սպանօ-ամերիկական պատերազմից յետոյ նրանք անցան Ամերիկայի գերիշխանութեան տակ։ Ֆօրմօզան պատկանում է Եապօնիային։

Ասիական մայր ցամաքի վրա նշանաւոր են երեք նշանաւոր նաւահանգիստներ՝ Սինգապուր, Սայգօն և Հօնգկօնգ, բացի դրանցից Բանկօկ, Գիւտէ և բազմաթիւ ծովեզրեայ քաղաքներ, որոնք սակայն միջազգային առևտրի համար մեծ նշանակութիւն չունեն։

Անկասկած, ներկայ քարտէզը միայն ընդհանուր գաղափար կարող է տալ այն տեղի մասին, ուր ներկայումս սպասվում է ծովային պատերազմ։ Ռուսական

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՄԻ ՎԷՃԻ ԱՌԻԹՈՎ

Ինչպէս յայտնի է մեր ընթերցողներին՝ մարտի 2-ին, Թիֆլիսի գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ Ա. Քալանթար կարդաց մի զեկուցում «Սև ծովի ափի ծխախոտագործութեան վիճակի մասին»։ Ընկերութեան ժողովը, ծանօթանալով թիւրքահպատակ գաղթականների օգտաւէտ գործունէութեան հետ, որոշում կայացրեց՝ խնդրելու բարձր իշխանութիւնից, որ թիւրքահպատակ ծխախոտագործներին թոյլ տրվի մնալ Սև ծովի ափերում, վայելելով այն արտօնութիւնները, որոնք սահմանված են հանքագործների և գործարանատէրերի համար։ Այդ զեկուցման և նիստի առիթով վրաց վերանորոգված «Իվերիա» լրագիրը հրատարակեց իր № 18-ի մէջ առաջնորդող, որի մէջ ասում է, թէ Ա. Քալանթար և նրա գաղափարակիցները, ցանկանալով թողնել գաղթականներին Սև ծովի ափերում, մի դաւաճանութիւն են անում վրացիների դէմ և խախտում են համերաշխութեան և եղբայրակցութեան այն ուխտը, որ պէտք է հաստատվի հայերի և վրացիների մէջ։

«Իվերիա»-յի այդ յօդուածի դէմ Ա. Քալանթար նոյն «Իվերիա» լրագրում (№ 40) զետեղեց մի ընդարձակ պատասխան, որի հետ կարևոր ենք համարում ծանօթացնել մեր ընթերցողներին։

Ահա այդ նամակը։

—

Նամակ «Իվերիա» լրագրի խմբագրութեան

—

Ցաւալի էր ինձ համար կարդալ «Իվերիա» լրագրի № 18-ի մէջ զետեղված խմբագրական յօդուածի այն մասը, որ վերաբերում էր իմ կարդացած զեկուցումին գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ։

Այդ յօդուածը, պարունակելով անհիմն և անփաստ մեղադրանքներ իմ և այն մարդկանց վերաբերմամբ, որոնք համակրում էին իմ զեկուցմին, հանդիսանում է իբրև մի դժբաղդ թիւրիմացութիւն մանաւանդ անախորժ այն պատճառով, որ նա ակամայ նպաստում էր խանգարելու մի արդար դատի, որ ես աշխատում էի պաշտպանել իմ զեկուցումով։

«Իվերիան» փորձեց իմ զեկուցման մէջ որոնել նախամտածված մի դիտաւորութիւն, որի իրագործութիւնը պէտք է խախտէր հայ-վրացական համերաշխութեան եւ եղբայրակցութեան այն ուխտը, որ արտասանվեց վերջին շաբաթներում առանձին հանդիսաւորութեամբ։

Ցաւալի էր մանաւանդ ինձ համար, որովհետև ես առանձին մեծ նշանակութիւն եմ տուել ազգերի համերաշխութեան գաղափարին և իմ ամբողջ գրական կեանքի ու հասարակական գործունէութեան ծրագրի ամենաէական կէտերից մէկն եմ համարել համերաշխութեան հարցը եւ իրականացումը մեր երկրում։ Եւ այդ քարոզը ես առաջ եմ տարել ոչ միայն այնպիսի ժամանակներում, ինչպէս ներկան է, երբ օդը լցված է այդպիսի աղաղակներով և նա արտասանվում է բարձրագոյն նոյն իսկ ժողովրդական լինելու համար, ոչ, այլ այնպիսի ժամանակներում, երբ իմ քարոզները սառն հողի էին դիպչում, երբ իմ քարոզների դիմաց ես չէի տեսնում համակրական ժպիտներ և ողջոյններ, երբ ամեն օր հանդիսատես էի լինում նորանոր մեղադրանքների հայերի մասին։ Այն ժամանակ, երբ Ցախկին, հին «Իվերիան» հրատարակում էր անվերջ յօդուածներ հայերի դիւական ձգտումների դէմ, ես իմ խմբագրած լրագրում իմ աշխատակիցների հետ միասին գերադասում էինք լռել մեծ մասամբ, կամ դարձեալ համերաշխութիւն էինք քարոզում կամ հայերի պակասութիւնների քննադատելով էինք զբաղվում։

Դուք կը հարցնէք ինչո՞ւ էի լռում։

Այն պատճառով, որ չէի համակրում այդ վիճաբանութեան և մեղադրանքների բնաւորութեան, որ առհասարակ ապարդիւն և վտանգաւոր էի համարում ազգայնական վէճերը, որովհետև լաւ գիտէի, որ այդպիսի վէճերից յետոյ մնում է միշտ մի դառն մնացորդ։ Ես աւելի լաւ էի համարում կուլ տալ մի քանի բծախնդրութիւններ և դարձեալ շարունակում էի համերաշխութեան քարոզը։ Այդպէս էր իմ և իմ ընկերների բռնած դիրքը։

Նոյն իսկ այս տարի, երբ Բագուից մեզ հասան յայտնի սարսափելի լուրերը թուրքերի կազմած ամբոխի կոտորածների մասին, ես իմ առաջին յօդուածը նուիրեցի համերաշխութեան գաղափարին։ Դեռ անմեղ հայ սպանվածների արիւնը չէր սառել, դեռ հրդեհների կայծերը մխում էին և չէին հանգել, իսկ ես արտասուքներս զսպած ու խեղդած գրում էի առաջնորդող «Դժբաղդ թիւրիմացութիւն» անունով և հրաւիրում էի թուրքերին եղբայրակցութեան եւ համերաշխութեան։

Այդ համերաշխութեան մասին էի ես խօսում այն դամբանականի մէջ, որ ես արտասանեցի հանգուցեալ Գ. Ծերեթելիի գերեզմանի վրա, կամ շնորհաւորական այն ողջոյնի մէջ, որ մատուցի վրացի բանաստեղծ Բագրաձէին և բոլոր այն դէպքերում, երբ ես շփվում էի վրացիների հետ։ Երբ գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ, ժողովելով վրացի ոչխարատէրերին, ես մշակում էի մի ընկերակցութեան ծրագիր ազատելու նրանց միջնորդներից, ես չէի տատանվում այն մտքից, որ այդ միջնորդների մեծ մասը հայեր են։ Երբ տասներկու տարի սրանից առաջ ես ձայնաւոր ընտրվեցի Թիֆլիսի քաղաքային դումայում, ես մէկն էի այն երիտասարդ հայերից, որոնք ընտրվելուց յետոյ հրաժարվեցին ձայնաւորի կոչումից, որովհետև վրացի ընտրվածների թիւը քիչ էր։ Ես այդ արի, ցանկանալով մի բողոք արած լինել յանուն

ԾՈՎԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԲԵՄԸ

նաւատորմը դեռ ոչ մի նաւահանգստի չէ մօտեցել և լուրջ ընդհարում չէ ունեցել եապօնական նաւատորմի հետ։ Այն լուրերը, որ սպրդեցին հեռագրական հաղորդագրութիւնների մէջ սկսված ծովային պատերազմի մասին վաղաժամ էին։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ՓՈՔՐԻԿ ԲԱՑ

(Նամակ Վերին-Ագուլից)

Առանձին մի հպարտութեամբ խոստովանում եմ, որ մեր արհամարհված, շրջակայքում «արբեցողի» հռչակ վայելող ագուլեցին էլ սկսում է դուրս գալ իր առաջվայ ամօթալի դրութիւնից, թէև շատ դանդաղ, կրիայի քայլերով։ Վերջապէս նա ևս, դարաւոր անշարժութիւնից յոգնած, ճիգ է գործ դնում խորտակելու խաւարի լճացած իշխանութիւնը և դէպի լոյսը-բարին ու գեղեցիկը դիմելու։

Բայց չը կարծէք, որ մենք արդէն երանելի ենք, որ մեր գիւղերում ոչ մի չարիք այլ ևս չէ մնացել։—Ոչ։ Այժմ միայն կարող ենք յուսալ, որ այդ նկատվող առաջադիմութեան լուսով մեր գիւղերը բոլորովին կազատվեն տգիտութեան ծանրացած բռնակալութիւնից։

Առաջադիմութեան այդ փոքրիկ շարժումն է Ագա-Դերում ստեղծել յոյսեր խոստացող և իր ցաւերին գիտակից մի երիտասարդութիւն, թէև դեռ անզօր ու թոյլ։ Այդ կենսատու շարժումն է բաց արել մեր ժողովրդի հոգու աչքերը—մտքի լոյսը՝ մտաւոր խաւարից տարբերելու։

Եթէ 10—15 տարի յետ գնանք և 90-ական թւականների ագուլեցու հայեացքները, սովորութիւններն ու կեանքը համեմատենք ներկայի հետ, խոշոր տարբերութիւններ կը նկատենք։ Բազմաթիւ փաստերից բաւական է յիշել միայն մէկը, աչքի ընկնողը. վերոյիշեալ շրջանի ագուլեցին ուսումնարանների, լուսաւորութեան երդուեալ թշնամի էր. ահա թէ ինչու այնքան դժուարութիւններից ու կռիւներից յետոյ միայն 1892-ին կարելի եղաւ Վերին-Ագուլում ծխական միդասեան դպրոց բաց անել։ Իսկ այժմ ագուլեցին, եթէ չասենք ուսումը սիրում, հովանաւորում, գոնէ կասենք, որ նրա անհրաժեշտութիւնը խոստովանում է։ Նա մինչև անգամ իր ույժից վեր միջոցների է դիմում (խօսքս բացառութիւնների մասին չէ), որ իր արու զաւակը «չօբան» չը մնայ, այլ «կարդայ ու մարդ դառնայ»։

Փակագծերի մէջ աւելացնենք, որ մեզանում ուսում առնել նշանակում է՝ գրի սևն ու սպիտակը տարբերել, «ղալամ իմանալ»։

Արդեօք ինչի՞ մէջ փնտռել 15 տարվայ միջոցում ագուլեցու հայեացքների մէջ տեղի ունեցած այս զգալի փոփոխութիւնը։

Այն բանի մէջ, որ մեր գիւղացին իր մտքի գործունէութեան զարգացմամբ եկաւ այդ եզրակացութեան. թէ՞ մեր հայ գիւղերում ուսման լոյսն այնքան զօրացաւ, որ նրա մի քանի շողքն էլ Ագա-դեր մտաւ։ Ո՛չ. կեանքի դառնութիւնները բաց արին մեր ժողովրդի փակ աչքերը։

Մինչև վերջին մի քանի տարիները մեր ագուլեցին հայրենի գիւղից դուրս ոտք չէր դնում։ Նա մնում էր տանը և մայր-հողից էր իր ապրուստը ստանում։ Սակայն հողի սակաւութիւնը, առօրեայ կենսական պիտոյքների թանգութիւնը, քաղաքի հարստութեան հմայքը մեր շինականին էլ իր յարկի տակից հանեցին, նրան ևս ստիպեցին թողնել իր մրոտ օջախը և պանդխտութեան ցուպը ձեռքը առնել։

Այստեղ հէնց առաջին քայլում զգաց գրի անհրաժեշտութիւնը. նամակ պիտի գրել տուն՝ ընկերին է դիմում, նամակ է ստացել՝ ուրիշին է խնդրում կարդալ, իր բանած օրերի, ծախսերի հաշիւը պիտի պահել՝ չը գիտէ։ Միւս կողմից տեսաւ ուսում առածների, «լուսաւորվածների» կեանքն ու երանի տուեց. տեսաւ, որ նրանք աւելի դիւրին են գործ գտնում, և նախանձեց։

Այս բոլորից յետոյ նրան մնում էր անիծել իր ծնողներին, որ իրան ուսում չեն տուել և աշխատել, որ իր որդիներն այդպիսի աննախանձ օրեր չը տեսնեն։

Այո, ցաւալի, խիստ ցաւալի է, որ ագուլեցին իր որդուն ուսում տալ ցանկանալով, մեծ մասամբ իր նպատակին չէ հասնում։

Ծխական դպրոցները փակվելուց յետոյ, մեր ամբողջ հասարակութեան (որ մի տանուտէրական շրջան է) հաշւով բացվեց մի դպրոց՝ պետական ծրագրով։ Տանուտէրութեան կենտրոնը Վերին-Ագա գիւղն է, որտեղ է և շինական դատարանը։ Սպասելի էր, որ դպրոցն էլ այստեղ հիմնվէր, սակայն, մեզ անյայտ պատճառներով, Եաջի թուրք գիւղում բացվեց։ Խեղճ հայերս մնացինք յուսախաբ, իսկ մեր հարևան թուրքերի համար էլ ուսումնարանն օգտակար, մի նոր կեանք բերող գործօն չէ...

Այժմ պէտք է ասենք, որ մեր ամբողջ հասարակութեան նկատմամբ այդ դպրոցը բոլորովին անօգուտ է, քանի որ ոչ մի գիւղ այնտեղ աշակերտ չէ ուղարկում։ Ինքն Եաջին էլ համարեա չէ օգտվում նրանից. ահագին գիւղ լինելով, 5—15 աշակերտ հազիւ է տալիս։ Ուրեմն ինչո՞ւ ժողովրդի 800 ր. ապարդիւն գործադրել այդ հիմնարկութեան համար։

Ագուլեցիք էլ տեսնելով, որ իրանց մանուկներն անգրագէտ և ուսումնազուրկ են մնում, ստիպված 1901-ից Վերին-Ագուլում մի նոր դպրոց են բացանում։ Այսպիսով մեր խեղճ հայերն իրանց սուղ միջոցներով *) միայնակ պահում են մի սեփական վարժարան. Եաջու դպրոցին էլ առ այժմ տարեկան 486 ր. են տալիս, որ մեր աղքատ գիւղերի համար մի պատկառելի գումար է։

Այդ էլ կարելի էր տանել, եթէ մեր դպրոցը կարողանար բոլոր յարմար մանուկներին պատսպարել։ Դժբախտաբար, միդասեան դպրոցների ծրագրով 60-ից աւելի աշակերտ պահել չէ թոյլատրվում և անկարելի էլ կը լինէր, ուստի և մեր երեք գիւղերի մանուկների 2/3-ին դպրոցում տեղ չէ լինում։

Դրա առաջն էլ կարելի է առնել նրանով, որ միդասեան դպրոցն երկդասեանի վերածվէր։ Շնորհակալութիւն ագուլեցուն, որ իր ուսումնարանի բիւջէտն աւելացնելով, այս ուսումնական տարվայ սկզբին կամեցաւ իր դպրոցը երկդասեան տեսնել։ Աւա՜ղ, որ մի անակնկալ խոչընդոտի պատճառով նրա ցանկութիւնը չիրագործվեց։ Յուսանք, որ առաջիկայ ուսումնական տարվանից կիրականանայ։

Խորհուրդ կը տայինք, որ, աջողվելու դէպքում, հրաւիրելի երրորդ ուսուցիչը լինէր մի վարժուհի, որը կարողանար ստանձնել նաև ձեռագործի դասերը։ Այսպիսով գուցէ կարելի լինի մեր գիւղերում և օրիորդների կրթութեան հիմքը դնել, այն կրթութեան, որ մեզանում այսօր մի մենաշնորհ է տղաների համար։

Յակոբ

*) Նկատենք, որ 1904 թ. յունվարից գանձարանը տարեկան 500 ր. նպաստ է տալիս Վ. Ագուլի դպրոցին։

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

(«Վենետիկի վաճառականը» հայկական բեմի վրա)։

Հինգշաբթի, մարտի 31-ին, Թիֆլիսի հայոց դրամատիկական խումբը ներկայացրեց դերասան Պետրոսեանի նպաստին Շէքսպիրի «Վենետիկի վաճառական» դրաման 5 գործողութեամբ։

Պիեսի գլխաւոր դերերից հրեայ Շէյլօկի դերը կատարում էր Պետրոսեան։ Դերասանը մեծ բարեխղճութեամբ էր վերաբերվել Շէքսպիրի հանդէս բերած տիպին, ուսումնասիրել նրա բնաւորութեան և կրքերի արտայայտութեան զանազան ելևէջները բնորոշ գծերով։ Պետրոսեան ըստ երևոյթին ուշադրութեան է առել գրականութեան և թատրոնական արուեստի ցուցումները։ Հասարակութիւնը ընդունեց դերասանին բուռն ծափահարութիւններով։

Տիկին Սիրանոյշ Պօրցիայի դերում տուեց հասարակութեան իսկական մեծ զուարճութիւն։ Սիրանոյշը իր դերումն էր։ Այնտեղ կային թէ կլասիքականութիւն, թէ կանացի քնքշութիւն, թէ հերոսական արտայայտութիւններ։ Սիրանոյշը բնորոշ հագնված էր, գեղեցիկ արտասանում էր և հմտօրէն խաղում էր։

Աբելեան հետաքրքրական տիպ էր ստեղծել Մարոկկոյի իշխանի դերից, ընդգծելով նրա մէջ վայրենի երկրի իշխանին այնպիսի յա-

այն գաղափարի՝ թէ հայեր և վրացիներ չը պէտք է միմեանց խանգարեն և միմեանց տեղ բռնեն։

Ես կարող էի շատ ցիտատներ, և կարևոր ցիտատներ բերել իմ բազմաթիւ գրուածներից համերաշխութեան գաղափարի մասին, բայց իմ ժամանակը և նամակիս բնաւորութիւնը թոյլ չեն տալիս ինձ այդ անելու։ Գուցէ մի օր կը զբաղվենք և այդ գործով։

Ահա այդ համոզված, սիստեմատիկ և տարիներ շարունակ հետևողականութեամբ տարած գործի դիմաց ես յանկարծ այսօր լսում եմ վերանորոգված և ազատամիտ «Իվերիայի» կողմից մեղադրանք, որ ես փորձ եմ փորձել համերաշխութեան, եղբայրութեան գաղափարի դէմ գնալու։

Որպէս զի մի մեղադրանք արդարացի լինի, պէտք է նա պարունակէ իր մէջ հաստատ մեղադրական կէտեր, մանաւանդ, երբ մեղադրանքը կրում է ընդհանուր բնաւորութիւն և այդ մեղադրանքով մի ստուեր է գցվում հայ ինտելիգենցիայի վրա։

Այն ժամանակ, երբ ես ժողովում էի տեղեկութիւններ իմ զեկուցման համար, երբ ես քրքրում էի գրական նիւթեր տեղեկութիւններ ձեռք բերելու իմ ուսումնասիրած առարկայի մասին, վերջապէս երբ ես կարդում էի իմ զեկուցումը Գիւղատնտեսական ընկերութեան առաջ՝ ինձ յայտնի չէր ոչ մի լուրջ առարկութիւն, որ ինձ յետ կանգնեցնէր պաշտպանելու այն կէտերը, որ ես դրել էի իմ զեկուցման մէջ։

Նիստերի ժամանակ առաջին անգամ լսեցի ես մի առարկութիւն. դա պ. Բցխիլաձէի պայմանական և ենթադրական առարկութիւնն էր, որը չէր հիմնված ոչ մի փաստի, ոչ մի իրական գանգատի վրա, այլ աւելի կրում էր հարցական բնաւորութիւն այն բանի մասին, թէ արդեօք թիւրքահպատակ ծխախոտագործների մնալով Սև ծովի ափում մենք չենք խանգարում մերձակայ սակաւահող գիւղացիներին գիւղեր հաստատելու Սև ծովի ափերում։

Դա առաջին և վերջին հարցն էր, որ ես մինչև այժմ լսել եմ։ Նիստի ժամանակ ես պատասխանեցի, որ իմ զեկուցման մէջ խօսվում է միայն և միայն մասնաւոր հողերի մասին և ոչ արքունական, միայն այն հողերի, որոնք ազատ պայմանախօսութեան հիման վրա մշակվում են ամեն մի ցանկացողից, իսկ արքունական հողերը ազատ են գաղթականների տենչանքներից և կարող են կատարել իրանց դերը իբրև ֆօնդ սակաւահող գիւղացիների համար և որ գաղթականների վերաբերմամբ, որքան ինձ յայտնի է, չեն ծագել անհանգստացնող հարցեր տեղական ազգաբնակութեան մէջ։

Ի՞նչ է գաղթականների ցանկացածը։ Դա էական հարց է։

Գաղթականների տենչանքն այն է, որ նրանք վերադառնան իրանց հայրենիքը։ Նրանք մինչև այժմ մնացել են թիւրքահպատակներ, որովհետև նրանք մտադիր չեն առմիշտ հաստատվել Սև ծովի ափում։ Նրանք հիւրեր են և սպասում են այն օրին, երբ նրանց երկիրը այնքան կը խաղաղվի, որ նրանք կարող կը լինեն գնալ իրանց երկիրները։

Նրանք մեզ մօտ բնակվել են այնպիսի տեղերում, որոնք ամայի էին, անմարդաբնակ, անտառներով և մացառներով ծածկված։ Նրանք ոչ ոքից հող չէին խլում, այլ իրանք էին հող պատրաստում իրանց համար։ Ես չեմ լսել, որ տեղական ազգաբնակութիւնը նրանց դէմ եղած լինի. այդ չեմ լսում և այժմ։ Դուք էլ փաստեր չէք տալիս։ Ես միայն մի բան լսել եմ, որ ծխախոտագործները օգտաւէտ տարր են եղել և շրջապատողները նրանցից գոհ են եղել։

Եւ եթէ ռուսաց կառավարութիւնը նրանց ուզում է քշել, դրա պատճառը այն չէ, որ ծխախոտագործները որ և է մէկին վնասում են, կամ որ և է մէկից հող ու տեղ են խլում, ոչ, այլ որովհետև նա չէ ուզում մեծ թւով օտարահպատակ ունենալ Սև ծովի ափերում կազմված այն տարրերից, որոնք այնտեղ կան։

Ես, զեկուցում կարդալով գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ, առանձնապէս ուշադրութիւն էի դարձրել այն հանգամանքի վրա, որ գաղթականների գործունէութիւնը օգտակար է և երկրի համար անհրաժեշտ է կուլտուրական տեսակէտով և չէի ցանկանում, որ ծխախոտագործութիւնը, որ մեծ առաջադիմութիւն է արել Սև Ծովի ափում, ենթարկվի վտանգի։

Ջոկ բան է, եթէ ես առաջարկէի արքունական հողեր տալ գաղթականներին և նրանց տալ այն հողերը, որոնք կարող էին ծառայել իբրև ֆօնդ կովկասեան սակաւահող գիւղացիների համար։ Ոչ։ Այդպիսի առաջարկութիւն ես չեմ արել և գաղթականներն էլ ներկայումս այդ չեն խնդրում։ Նրանք խնդրում են թոյլ տալ մնալ երկրում, չը քշել նրանց, մնալ այնպէս, ինչպէս մենք թոյլ ենք տալիս, օրինակ որ մեզ մօտ գան պարսից համշարիներ, գերմանացի, իտալացի և ուրիշ ազգերին պատկանող աշխատաւորներ, այնպէս, ինչպէս նոյն գաղթականներին հաճութեամբ ընդունել են Ամերիկայում, Բուլղարիայում, Եգիպտոսում և ուրիշ տեղերում։

Եթէ վրացիները այժմ գնում են Կրիմ և Ռուսաստանի հարաւային երկրները, վերցնում են հողեր կապալով կամ վարձվում իբրև գործավարներ—արդեօք կարո՞ղ ենք մենք առաջարկել, որ նրանց քշեն այն տեղից։ Եթէ վրացիներից մի քանի հարիւր կամ մի քանի հազար տներ գնան և կապալով վերցնեն Ղուբայի կամ Նախիջևանի գաւառի կամ նոյն իսկ Պարսկաստանի կալուածատիրական ազատ հողերը և կամ մշակներ վարձվեն այնտեղ, արդեօք կարո՞ղ ենք պահանջել, որ նրանց քշեն այնտեղից։ Ես կարծում եմ, որ մենք արդար չենք լինի, եթէ այդպիսի պահանջ անենք։

Այժմ էլ մեծ քանակութեամբ լեզգիներ, իջնելով իրանց լեռներից, սկսում են աշխատան-

ւականութիւններով և հաւաստիացումներով, որոնք քաջութիւն էին ներշնչել նրա մէջ՝ խնդրելու Վենետկի ազնուատոհմիկ օրիորդի ձեռքը։

Օհանեան Բասանիօի դերում տիպիքական էր, աջող։ Նա արտասանում էր և խաղում էր բնորոշ։

Տեղի պակասութեան պատճառով մենք հնարաւորութիւն չունենք խօսելու մանրամասնօրէն միւս դերակատարների մասին, որոնք ընդհանրապէս նպաստում էին անսամբլին։

Դեկօրացիաները հարուստ էին։

Թատրոնը լեքն էր։

Սիրող

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

I

Թիֆլիս, մարտի 31-ին

Ջխար գիւղի հրկիզեալներին օգնող յանձնաժողովը ստացել է Վարդան քահանայ Սաաֆեանի միջոցով հաւաքած Օլթի գիւղում (Կարսի վիճակ) 147 ր. 50 կ. և Գէորգ Գաբագաշեանի միջոցով հաւաքած Պուրճ գիւղում (Սուխումի շրջան) 20 ր. 70 կ.։ Ընդամենը առաջ ստացվածների հետ 3246 ր. 61 կ.։

Յանձնաժողովի գանձապահ՝
Իշխ. Մ. Թումանեան

II

Բագու, մարտի 22-ին

Բագուի Հայոց Մարդասիրական ընկերութեան վարչութիւնը սրանով յայտնում է, որ բացի մինչև օրս յայտարարված նուիրատուութիւններից յօգուտ փետրվարի 6—10 աղէտից վնասվածների, վարչութիւնս ստացել է.

1) «Новое Обозрѣніе» լրագրի խմբագրութիւնից 2400 ր.

2. Թիֆլիսի կօմիտէտից—500 զոյգ ոտնամաններ.

3. Ախալքալաքից, Շմաւոն քահանայ Աղբալեանից, Ռ. Կաճկաճեանից և Խ. Տէր-Յակոբեանից հանգանակած բացի արդէն ստացված 1000 ր. էլի 188 ր. 20 կ.

4. «Гефес»-ի գործարանում ծառայողներից առանձին ներփակեալ ցուցակով—64 ր. 35 կ.։

Վարչութիւնը յայտնում է իր խորին շնորհակալութիւնը բոլոր նուիրատուներին։

Նախագահ վարչութեան՝ Ս. Յարութիւնեան
Քարտ.-անդամ վարչութեան Յ. Քոչարեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Մշակի» ներկայ համարը բաղկացած է $1^1/_2$ թերթից։

—

Գրիգոր Լուսաւորչի այսօրվայ տօնի առիթով «Մշակի» համարը վաղը, կիրակի, լոյս տեսնել չէ կարող։ Նա կը հրատարակվի երեքշաբթի օր, ապրիլի 5-ին։

—

Մենք յայտնել էինք, որ կիրակի օր, առաւօտեան ժամը 10-ին պէտք է տեղի ունենայ հայ գրագէտների խորհրդակցութիւն Գիւղատնտեսական ընկերութեան դահլիճում։ Խորհրդակցութիւնը նշանակված է վաղը ժամի 10-ին, որովհետև ենթադրութիւն կայ, որ այդ օրը կարող է կայանալ ցերեկով հոգևոր կօնցերտ։ Առանձին հրաւէրներ չեն ուղարկված։

—

Ստացանք Ջխար գիւղի հրկիզեալների օգտին. 1) Խանդօ գիւղի (Ախալք. գաւ.) հասարակութիւնից հոգեհանգստի ժամանակ Հմայակ Սիմօնեանի միջոցով հաւաքված 23 րուբլի, 2) Ռօստովից Ս. Գօտշեանի ձեռքով հաւաքած 125 ր., 3) Դրեազի կայար. Տիգրան Բաբայեանի միջոցով 20 ր., 4) Արշակ Մաթէոսեանից (Խուլօ գիւղ) 3 ր.։ Ընդհանուր գումարը նախկին ստացածների հետ միասին 1405 րուբլի 22 կօպ.։

—

Գանձակի գիմնազիայի հայ և Թուրք աշակերտները միացած ուժերով մի խնդիր են ներկայացրել, որով պահանջում են, տեղական լեզուների համար մինչև IV դասատուն յատկացվի շաբաթական 4 դաս, V և VI դասարաններում 3-ական, իսկ VII և VIII դասարաններում 2-ական դաս։ Բացի դրանից նրանք պահանջում են, որ հայերէն և Թուրքերէն լեզուների ուսուցիչների ռոճիկները և իրաւունքները հաւասարվեն միւս դասատուների ռոճիկներին և իրաւունքներին։ Բոլորովին միևնոյն տեսակի մի արդարացի խնդիր ներկայացրել են և քաղաքային դպրոցի սաները։ Այս վերջիններս նոյն իսկ մատնացոյց են արել այն աղբիւրները, որտեղից կարելի է գտնել նաև այդ աւելացող ծախքերը ծածկելու միջոցները։

—

Մարտի 30-ին Պետերբուրգից մեկնել է սէնատոր Կուզմինսկին, վերաքննելու Բագու քաղաքի և Բագուի նահանգի գործերը։ Նրա հետ միասին գալիս է և ամբողջ իր դիւանը, օգնականները, գործավարները և այլն։

—

Թիֆլիսի գաւառապետ իշխ. Ջանդիէրին, որ գնացել էր Սագարէջօ գիւղը խառնակութիւնը զսպելու, ստիպված է եղել այնտեղից էլ անցնել դէպի Սարթիճալի գիւղը, որովհետև այնտեղ էլ ծագել են խառնակութիւններ։

—

Այսօր, ապրիլի 2-ին, Թիֆլիսի Արտիստական ընկերութեան վերին դահլիճում փիլ.-դօքտ. Գ. Մ. Կարա-Մուրզան կարդալու է ռուսերէն լեզուով մի դասախօսութիւն «Ժամանակակից իդէալիզմ»-ի մասին։ Դասախօսութիւնը կարդացվում է վարժուհիների փոխադարձ օժանդակութեան ընկերութեան օգտին։

—

Գործադուլ արած բանւորները մարտի 31-ի կէսօրվայ ժամը 1-ից պաշարման վիճակի մէջ են դրել Գանձակի կայարանը։ Հեռագրաթելերը կտրված են, հեռագրատան և կայարանի համարեա բոլոր ծառայողներին քշել են դուրս կայարանից՝ սպառնալով սպանել չը հնազանդվողին. կայարանում ամեն շարժում դադարել է, իսկ դէպի կայարան եկող գնացքները կանգնեցված են անապատում, կայարանից հեռու։ Վարչութիւնը միջոցներ է ձեռք առել անկարգութիւնները զսպելու համար։ (К.)

—

Վերին Քարթալինայում (Գօրու գաւառ) և Մինգրէլիայում գիւղացիական շարժումներն աւելի խաղաղ բնաւորութիւն ունեն, քան Գուրիայում։ Գիւղացիները այլ ևս պետական դատարաններին չեն դիմում, այլ բոլոր գործերը վճռում են սեփական դատարաններում. դրանից առաջացել է մի շատ բարեբեր հետևանք.—ոճիրներն ու յանցանքներն զգալի կերպով պակասել են։ (Ցնօբիս Փուրցելի)

—

Մարտի 29-ի առաւօտեան Բաթումի մօտ, երկաթուղու գծի վրա ատրճանակի հարուածով սպանված են գտել Մանթաշեանի գործարանի գործակատար Սահակ Սահակեանին։ Մարդասպանները չեն գտնված։ (Ч. В.)

—

Բաթումում մի քանի անյայտ անձեր մարտի 29-ին յարձակվում են Օզուրգէթի ոստիկանական ստրաժնիկ Գրիմ-Մայիօրինի վրա, վիրաւորում նրա ձեռքը և խլելով բէրդանի հրացանը, փախչում։ (Ч. В.)

—

Քութայիսի զինուորական նահանգապետն ուղարկել է Զուգդիդի գաւառապետի օգնական Զենչենկօին մի խումբ կազակներով՝ յայտնելու Մուխուրի, Ջգաշի, Օբուգա, Չիկվինջի գիւղերի (Զուգդիդի գաւառ) բնակիչներին, որ պարտաւոր են յանձնել յանցագործներին։ Մարտի 29-ին, ցերեկվայ ժամը 3-ին, երբ Զենչենկօն վերադառնում էր պրիստաւի, 7 ստրաժնիկի և 4 կազակի հետ միասին Չիկվինջի գիւղից, ենթարկվեցին 6 տեղից հրացանի կրակի. դա յեղափոխական ագիտատօր Գէտիայի 40 մարդուց բաղկացած զինված խումբն էր, որ դարան էր մտել։ Տեղի ունեցաւ երկար հրացանաձգութիւն, որից, ըստ երևոյթին, սպանվեցին և վիրաւորվեցին 4 հոգի յանցագործներից, իսկ Զենչենկօի ուղեկից կազակներից մէկի ձին սպանվեց։—Մարտի 25-ի գիշերը նոյն Գէտիայի զինված խումբը հրդեհեց Ախուտի գիւղական դիւանի բոլոր դօկումէնտները։ (Кав.)

—

Մարտի 24-ի երեկոյեան Օչէմչիրի աւանում այրվեց աւանի կառավարութիւնը բոլոր գործերը հետը միասին։ Ազգաբնակութիւնը, որ գլխաւորապէս մինգրէլներ են, բոլորովին հրաժարվում են որ և է հարկ վճարելուց. շատ առետրականներ հրաժարվում են պատէնտներ առնելուց. բոլոր բնակիչները չեն ուզում ճանաչել տեղական ոստիկանութիւնը և սպառնում են ռուսներին արտաքսել իրանց երկրից։ Քահանայից և դպրոցների ուսուցիչներից պահանջել են, որ ժամասացութիւնը և դասատւութիւնը կատարեն վրացերէն։ Այդ շարժումն անցնում է շրջակայ գիւղախմբերին—Կօտօրի և Սամուրզանի շրջանները։ Դրա առաջն առնելու համար ուղարկված են զօրքեր։ (Кав.)

—

Մարտի 31-ի առաւօտեան ժամը $9^1/_2$-ին կովկասեան պետական կալուածների վարչութեան Թիֆլիսի գրասենեակը մտնում է մի անյայտ անձ՝ իբր թէ գործավար-հաշւապահից մի քանի տեղեկութիւններ հարցնելու համար. կպցնում է այդ պաշտօնեայի երեսին ու բերանին մի մահուդի կտոր՝ մածուցիկ նիւթ վրան քսած, ծածկում նրա բերանը և աչքերը և ապա գողանալով այնտեղ դրված 4000 ր. գումարը, անյայտանում է։

—

Համաձայն հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրութեան հաստատած ժամանակաւոր կանօնների վարպետների և բանւորների համար՝ Թիֆլիսում նշանակված է մի յանձնաժողով բանւորների, երկաթագործների, օգնականների և աշակերտների օրավարձի ամենափոքր չափը որոշելու նպատակով։ Այդ յանձնաժողովը պէտք է օրավարձի փոքրագոյն չափը որոշէ համաձայն ապրուստի տեղական պայմանների։ Անդրկովկասի երկաթուղիների գլխաւորը, չունենալով իր ձեռքում վիճակագրական թւեր մթերեղէնների գների մասին վերջին 5 տարիների համար, դիմել է քաղաքագլխին և խնդրել այդ թւերը։

—

ԿԱՂԶՈՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Մարտի 13-ին, տեղիս ս. Աստուածածին եկեղեցում, պատարագից յետոյ հոգեհանգիստ կատարվեց հանգուցեալ Քրիստափոր Միքայէլեանի անսպասելի մահվան առիթով։ Մկրտիչ քահանայ Տէր-Գրիգորեան մի քանի խօսքերով հասարակութեան ծանօթացրեց հանգուցեալի գործունէութեան հետ։ Հոգեհանգստին ներկայ էր մեծ բազմութիւն»։

—

ԱՆՕԽԱ գիւղից (Սուխումի շրջան) մեզ գրում են. «Մարտի 20-ին, կիրակի օրը, տեղիս եկեղեցում, ի յիշատակ Քրիստափոր Միքայէլեանցի, հոգեհանգիստ կատարվեց։ Գիւղի համարեա բոլոր երկսեռ հասարակութիւնը յարգել էր հանգուցեալի յիշատակը իր ներկայութեամբ։ Հոգեհանգստից առաջ արտասանվեց ճառ, որի միջոցով բազմութիւնը փոքր ի շատէ ծանօթացաւ հանգուցեալի կենսագրութեան և գաղափարական գործունէութեան հետ»։

—

Բօրչալուի գաւառի ՇՆՈՂ գիւղից մեզ գրում են. «Մարտի 24-ի գիշերը անյայտ չարագործները գնում են Բագրատ Փարսադանեանցի բաղը և բոլոր վազերը ու պտղատու ծառերը կտրատում են. այնտեղից մի և նոյն գիշերը գալիս են գիւղի մէջ գտնվող «Մաբաքը» վառում և անհետանում են. իսկ մի քանի օր առաջ կտրատել էին մի և նոյն Բագրատ Փարսադանեանցի միւս բաղի վազերը, այրել են մի և նոյն տեղը գտնվող ճանճարանը. երկու անգամ պատահած դէպքերի վնասը հասնում է եօթ հազար րուբլու»։

—

ԲԱՆԱՆՑ գիւղից մեզ գրում են. «Ամսիս 20-ին մեր գիւղի եկեղեցում բազմաթիւ գիւղացիների ներկայութեամբ պատարագից յետոյ հոգեհանգիստ կատարվեց Քրիստափոր

քի աղբիւրներ որոնել Ղուբայի գաւառի տափարակներում, Շամախու և Գանձակի շրջականերում, նոյն իսկ Անդրկասպեան երկրում։ Բագուի մէջ ժողովված են արհեստաւորներ և բանւորներ զանազան տեղերից։ Սակայն մինչև այժմ հարց չէ յարուցվել նրանց համար արգելքներ դնելու մասին։

Մենք լաւ գիտենք, որ Ամերիկայում ծագել էր հարց չինական կուլիների մասին։ Բայց դա այն թշուառ դէպքերից մէկն է, որը համարվում է միջազգային և քաղաքակրթական տեսակէտով դժբաղդ և անպատուաբեր մի հարց և եթէ երբեմնապէս նա առաջ է մղվում, նա իբրև бꙋꙗсоаченїє է հանդէս բերվում, իբրև մի ծայրայեղ ꙋꙗстꙋчно... Նա կանոն չէ, այլ կանոնի բացառութիւն։ Եւ որպէս զի մենք այժմ մի այդպիսի բացառութեան դիմենք, անհրաժեշտ է, որ մենք ունենանք չափազանց լուրջ հիմունքներ, տնտեսական ծայրայեղ դրդումներ։ Իսկ որքան ինձ յայտնի է, մինչև այժմ Սև ծովի ափերի մասնաւոր կալուածքներում ազատ տեղեր շատ են եղել և այնտեղ մինչև այժմ պահանջ է զգացվել ոչ թէ հողի, այլ աշխատաւորի։ Եւ անկասկած ոչ մի խօսք չէր կարող լինել մինչև այժմ «կուլիների» մասին։

Դուք ինձ ուրիշ տեսակի փաստեր չէք տալիս, կամ այնպիսի հիմնաւոր առարկութիւններ, որոնք ցոյց տային, թէ ես չը պէտք է պաշտպանէի այն դատը, որ ես պաշտպանում էի և որը իմ կարծիքով արդարութեան պահանջն էր։ Այժմ էլ, կարդալով ձեր յօդուածը, ես չեմ կարողանում փոխել իմ կարծիքները և իմ բռնած դիրքը։ Իմ մէջ, ճիշդ է, մի զգացմունք երևացել է, այդ այն է՝ հարցնել տեղական գործերին ծանօթ անձերից թէ արդեօք Թիւրքահպատակ ծխախոտագործների գործունէութիւնը չունի որ և է վնասակար բնաւորութիւն, որը մինչև այժմ ինձ համար անյայտ է եղել։

Յամենայն դէպս՝ իմ զեկուցման ոգին և բնաւորութիւնը ամենևին առիթ չէին տալիս ուղղելու իմ հասցէին այն մեղադրանքները, որ արեց «Իվերիա» լրագիրը, ակնարկելով, որ իմ զեկուցումով համեբաշխութեան և եղբայրակցութեան դէմ մի դաւ է սարքված։

Միթէ ես ուրիշ կերպ պէտք է վարվէի։ Միթէ Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը ուրիշ վճիռ կարող էր կայացնել, քան այն, որ նա կայացրեց մարտի 2-ի նիստում։

«Իվերիայի» յօդուածը խուլ ակնարկ է անում, որ Գիւղատնտեսական ընկերութեան ժողովի կազմը միակողմանի էր։ Եթէ այդ ակնարկը ազգութեան է վերաբերում՝ այդպէս չէ իրականութիւնը։ Հարցի քննութեան մասնակցողներից միայն հինգ հոգի հայ էին, բացի ինձնից, իսկ ութ ոչ հայ, որոնցից հինգը վրացի։ Իսկ եթէ միւս դժանութիւնը վերաբերում էր որոշ հարցի առիթով համամիտ լինելուն —դա արդիւնք էր մանրամասն խորհրդակցութեան։

«Իվերիան» յայտնում է, որ գուրիացիների համար արգելված է Սև ծովի ափերի հողերի վրա հաստատվելը։ Եթէ կայ այդպիսի կարգադրութիւն, անշուշտ դա վերաբերում է արքունական հողերին և հողաբաժիններ (նադէլներ) տալուն, այլ ոչ մասնաւոր հողերին, որոնք տրվում են ցանկացողներին կապալով։ Այդ կարգադրութիւնը երևի ընդհանուր է բոլոր կովկասցիների և ոչ յատկապէս գուրիացիների համար։ Եւ յամենայն դէպս, ոչ մի կասկած չէ կարող լինել, որ եթէ գործին ծանօթ անձերից մէկը Գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ զեկուցում կարդացած լինէր գուրիացիներին հողեր տալու մասին Սև ծովի ազատ հողերում, ես զեկուցման ջերմ պաշտպաններից մէկը կը լինէի։ Թիւրքահպատակ գաղթականների խնդիրը այդ արքունական հողերին չէ վերաբերում, այլ միայն մասնաւոր, կապալով տրվող հողերին։

Գուցէ ապագայում կը յայտնվեն այս հարցում աննպաստ երևոյթներ, որոնք կը փոխեն նրա լուծումը։ Այդ ես չը գիտեմ։ Դա ապագայի գործն է։

Ինձ համար մի բան պարզ է, որ ես ձեռքս սրտիս վրա դրած մի արդար գործի պաշտպանութեամբ եմ զբաղվել և իմ կողմից նպաստել եմ, որ մի մեծ դժբաղդութիւն տեղի չունենայ, որովհետև ապրիլի 1-ին լրանում էր Թիւրքահպատակների Սև ծովի ափերում մնալու պայմանաժամը, իսկ այնուհետև նրանք պէտք է տնով տեղով մի կերպ իրանց արտասահման գցէին, ինչ գոհեր էլ այդ պահանջէր նրանցից. այնպէս այդ գաղթականներին պէտք է քշէին Ռուսաստանի հիւսիսային նահանգները, ինչպէս նրանց յայտնված էր պաշտօնապէս։ Վերադառնալ հայրենիք, որ գաղթականների գլխաւոր և վերջնական իղձն է, նրանք չէին կարող, որովհետև Թիւրք կառավարութիւնը ներկայումս դեռ չէ ընդունում նրանց և եթէ նրանք փորձէին իրանց հայրենիքը մտնելու՝ նոյն վիճակին կենթարկվէին, որին ենթարկվեցին Կարսի և Սուրմալուի սահմանագծով անցնողները, որոնց կոտորեցին, որքան ձեռնհաս եղան։

Եթէ ընդունենք, որ իմ զեկուցումը դրական հետևանքներ է ունեցել, ինչ են այդ հետևանքները։ Ահա ինչ։ Աշխատաւոր մարդիկը մնացին իրանց տեղերում մինչև որ հնարաւորութիւն կունենան օսմանեան այդ հուզենօտները վերադառնալ իրանց երկիրը, տնտեսութիւնը չը խանգարվեց, ծխախոտագործութեան կուլտուրան, որ մի միլիօն պուդի և 10 միլիօն րուբլու արժողութեան արդիւնք է բերում, չը կործանվեց և մենք կատարեցինք մեզ մօտ ապաստան որոնողների վերաբերութեամբ մի բարոյական պարտաւորութիւն։

Լաւից աւելի ինչ կայ այդտեղ։

Կարծում եմ, որ իմ պաշտպանած դատը ոչ միայն ծխախոտագործութեան զարգացման դատ էր, այլ և մարդասիրական տեսակէտով մի բարոյական պարտաւորութեան կատարումն։ Ջը կայ վրաց հարևանութեան դէմ արած չարամիտ մի գործ և չէ էլ կարող լինել։

Իմ նամակը երկարացաւ։ Բայց ես յոյս ունեմ, որ կարողացայ փարատել այն կասկածները, որոնք առաջ էին բերված «Իվերիա» լրագրի № 18-ում և այդպիսով մի թիւրիմացութիւն վերցվեց ասպարէզից։

Ալ. Քալանթար

Միքայէլեանցի յիշատակին, գիւղական բանիմաց երիտասարդութեան ու հոգևորականութեան նախաձեռնութեամբ։ Հանգուցեալի կեանքի ու գործունէութեան մասին գիւղացիների համար շատ հասկանալի ձևով խօսեց տեղական ուսուցիչ Ղևոնդ Մելքոնեանը, որը լաւ տպաւորութիւն թողեց ունկնդիրների վրա։ Միքայէլեանի ժողովրդասէր գործունէութեան նկարագրութիւնը շատերին լացացրեց։ Հանգուցեալ Քրիստափորը եղած է նաև Բանանց գիւղում. այցելեց նա մեր գիւղը 1902 թ. յուլիսին. մնաց միայն երկու օր։ Այդ երկու օրվայ ընթացքում նրա հետ շփվող գիւղացիները այնչափ ճանաչեցին նրան, որ հէնց առաջին զրոյցներից յետոյ սկսեցին մեծարել նրան, ի նշան առանձին յարգանքի, «Մեծ վարժապետ» կոչմամբ։ Հայ գիւղացին, որը սովորաբար իր հետ մտերմաբար շփվող ինտելիգենտին վարժապետ է ասում, խելոյն նկատեց, որ Քրիստափորը սովորական վարժապետ չէ, այլ վարժապետներ պատրաստող վարժապետներից է, ընդհանրական վարժապետ է, ուստի և տուեց նրան «Մեծ վարժապետ» պատուաւոր կոչումը, որին հանգուցեալը անպայման արժանի էր։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

Եալուի բանակը։ Որպէս հաղորդում են Տօկիօից «Standard» լրագրին, կայսերական հրովարտակի մէջ, որ մարտի 18-ից ուղղված էր գեներալ Կավամուրային, առաջին անգամ պաշտօնապէս խօսվում է այդ գեներալի հրամանատարութեան տակ գտնվող զօրքի մասին, և նրան տալիս է Եալուի բանակի անունը։ (Р. С.)

Ռէֆօրմներից է կախված պատերազմի ելքը։ «Русь» լրագրի թղթակիցը հեռագրում է Բեռլինից. «Այստեղի քաղաքական շրջաններում լուր է տարածվել, որ խաղաղութեան բանակցութիւնները դադարեցին միայն շնորհիւ եապոնացիների չափազանց մեծ պահանջների։ Ամեն տեղից եկող հեռագիրները այն մասին, թէ Ռուսաստանը հաստատապէս որոշել է պատերազմը շարունակել, կապում են ռուսաց կառավարութեան որոշման հետ՝ մտցնել անհրաժեշտ ռէֆօրմները։ «Ռէֆօրմներից է կախված պատերազմի ամբողջ ելքը»—ասեց ինձ այսօր պարլամենտի մի նշանաւոր գործիչ։»

—«Կեօլնի Լրագրի» Մանջուրիայից ստացած մասնաւոր տեղեկութիւնների համեմատ, գեներալ Լենէվիչ առաջարկեց Գիրինում ապրող բոլոր օտարահպատակներին գաղթել Սիբիրի մի որ և է ուրիշ տեղ, դրանից եզրակացնում են, որ առաջիկայ պատերազմական գործողութիւնները լինելու են Գիրինի մօտերքում։

Եապօնական խուզարկու խումբը։ Կուրօկիի գլխաւոր բանակից հեռագրում են «Րէյտէրի գործակալութեան». «Եապօնական հեծելազօրքի երկու զօրաբաժին հէնց նոր վերադարձան այստեղ հեռու և չափազանց դժուար խուզարկու ճանապարհորդութիւնից։ Այդ զօրամասերը ուղարկված էին դէպի հիւսիս դեռ յունվարի սկզբին։ Նրանցից իւրաքանչիւրը բաղկացած էր 150 մարդուց, սակայն իւրաքանչիւր զօրամասի երկու երրորդ մասը միայն վերադարձաւ աջողութեամբ։ Համարձակ խուզարկուները հետազօտեցին ռուսական դիրքերը Մուկդէնից դէպի արևմուտք, այնպէս որ նրանք յաճախ հանդիպում և խուսափում էին հանդիպումներից ռուսական բազմաթիւ հեծեալ զօրամասերի հետ։ Նրանք թափանցեցին գեներալ Միշչէնկօի գծի մէջ և ապա դիմեցին դէպի հիւսիս, մի քանի անգամ կտրելով երկաթուղու գիծը, այնպէս որ նրանք,—այն ժամանակ, երբ տեղի ունէր Մուկդէնի կռիւը, կտրատում էին հեռագրական թելերը և ոչնչացնում էին երկաթուղիական գիծը։ Ապա նրանք հետազօտել են Գիրինը և նրա շրջականները։ (Русь)

Եապօնօ-չինական դաշնագիրը։ «Dnievnik-Poznanski» լրագրի խօսքով, ռուսաց կառավարութիւնը այս օրերս գաղտնի ծանուցում ստացաւ եապօնա-չինական գաղտնի դաշնագիրը կապելու մասին, որի զօրութեամբ Չինաստանը պարտաւորվեց Եապօնիայի տրամադրութեան տակ դնել 500 հազար չինական զինուորներ, եթէ եապօնիային աջողվի կատարելապէս դուրս մղել ռուսներին Մանջուրիայից։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

31 մարտի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Պաշտօնական։ Պետական Խորհրդի անդամ Գօրեմիկինի անունով մարտի 30 ին տրված Բարձրագոյն ռէսկրիպտում ասված է. «Ռուսաց պետութեան բարօրութեան մասին իմ հոգացողութիւնների գլուխ եմ համարում Ռուսաստանում ամենաբազմաթիւ գիւղական դասակարգի լաւագոյն կազմակերպութիւնը։ Այս առիթով տեղի ունեցած նախապատրաստական աշխատանքները ցոյց տուին, որ կայսրութեան ներքին նահանգներից մի քանիսում այս դասակարգի տնտեսական դրութիւնը զգալի չափով խախտված է։ Անհրաժեշտ համարելով անյետաձգելի կերպով ձեռնարկել միջոցներ որոնելու այն ցաւալի երևոյթը վերացնելու համար, Ես օգտակար եմ գտնում, որ անկախ ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ մշակվող բարեփոխութիւններից, առանձին ուշադրութիւն դարձնվի գիւղացիների հողային վիճակը անմիջապէս ամրապնդելու վրա, որ գլխաւոր հիմքն է կազմում ժողովրդական բարեկեցութեան։ Այս դիտաւորութեամբ հարկաւոր է հոգալ բացատրելու այն գործնական ճանապարհները, որոնցով կարելի է իրագործել այս խնդիրը, այն անհրաժեշտ պայմանով՝ որ մասնաւոր հողատիրութիւնը ապահովված լինի որ և է ոտնձգութիւնից։ Պէտք է սահմանվեն կարգեր տալու համար գիւղացիներին ամենայարմար փոփոխված պայմաններին համապատասխան միջոցներ օգտվելու իրանց բաժին հանված հողերից, հողի կարիք ունեցող գիւղական հասարակութիւնների համար հեշտացնելու հնարաւորութիւնը, որ գաղթեն այս նպատակով յատկացրած հողերի վրա կամ ընդարձակեն իրանց հողատիրութիւնը գիւղական բանկի աջակցութեամբ։ Պէտք է հոգս տանել վերջացնելու գիւղական հողաբաժինների սահմանաւորումը ուրիշների հողերից, որպէս զի ժողովրդի գիտակցութեան մէջ հաստատ համոզմունք կազմվի որ և է մասնաւոր սեփականութեան անձեռնմխելիութեան մասին։ Ես բարւոք համարեցի գիւղական հողատիրութեան ամրապնդման վերաբերեալ հարցերը քննելու համար կազմել առանձին խորհրդակցութիւն անմիջապէս Ինձանից ընտրված անձերից։ Յանձնարարում եմ ձեզ նախագահել յիշեալ խորհրդակցութեան մէջ սպասելով որ ձեր վրա դրված այս կարևոր գործը գլուխ կը բերվի համաձայն իմ ցուցմունքի, որքան կարելի է կարճ ժամանակում»։

ԲԱԹՈՒՄ։ Արտասահմանեան լրագիրներում եղեցած լուրերը Մանթաշեանի գործարանը կողոպտելու, Ջրանցքի ամբարները կործանելու և զօրքերի ու ժանդարմների ընդհարման մասին—հնարված են։

ՐՕՍՏՕՎ ԴՕՆԻ վրա։ Արտաճանակով լուրջ կերպով վիրաւորվել է օկօլօդօչնի Կօմիսարօվը, որը փորձում էր ձերբակալել մի քանի կասկածելի անձերի։—Րօստօվի մօտ ապրանքատար գնացքը ենթարկվեց յարձակման 10 հոգուց բաղկացած զինված խմբի կողմից։

ՍԱՅԳՕՆ։ Ժակ հրուանդանի մօտ գտնվում են ֆրանսիական «Դէկարտ» կրէյսերը 5 ականանաւերի հետ միասին։ «Աքէրօն» և «Ատիքս» թնդանօթակիրները ծով դուրս կը գան՝ պաշտպանելու ֆրանսիական ջրերի չէզոքութիւնը։ Կօնխինխինայի ափերում շրջում են եապօնական նաւերը, նպատակ ունենալով խանգարել ռուսական նաւերին ածուխ և պաշար վերցնելը, նոյնպէս և հետևելու ռուսական նաւատորմի բռնած ուղղութեանը։

ԼՕՆԴՕՆ։ Ենթադրում են, որ Ռօժեստվենսկու էսկադրայի երևալը Նատունեան կղզիների մօտ ցոյց է տալիս, որ նա նպատակ չունի Սայգօն գնալու։ Այդ կղզիները գտնվում են Սայգօնի ճանապարհից արևելք։ Ենթադրում են, որ նա կը գնայ Չինական ծովով դէպի հիւսիս։

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ։ Ծովապետ Դիւէին կարծիք յայտնեց, որ եթէ Տօգօն կորցնէ ճակատամարտը, պատերազմի ելքը կորոշվի. ռուսները կը կտրէին եապօնական զօրքը հայրենիքից և դրանով նրան անզօր կը դարձնէին։

ՄԱՐՍԷՅԼ։ Ռուսական եռակայմ «Բրէննուս» նաւը, որ գալիս էր Րիգայից, խորտակվեց, ընդհարվելով Ֆարաման ժայռերին։ Ծառայողները կարողացան ազատվել։

ՓԱՐԻԶ։ Ժօրէսը Դէլկասէից բացատրութիւն է պահանջելու Մարօկկօի գործերի առիթով, երբ քննութեան առնվի արտաքին գործերի մինիստրութեան ելմուտքը։

ՀՌՕՄ։ Երէկ Թագաւորը կառքով գնաց բուլգարական իշխանի եառից, նրան հետ առնելով երկար պտոյտ կատարեց։

ՎԱՐՇԱՎԱ, 31 մարտի։ Մարտի 23-ին զինուորական դատարանում քննվեց երկու գործ—Անտօն Պիլեաշէկ գիւղացունը, որը մեղադրվում էր Լինկօ գօրօդօվոյին ծեծելում՝ նրա ատրճանակը և սուրը խլելու նպատակով, և Եան Զակրժալէկինը, որը մեղադրվում էր պրիստաւի օգնական Պաւլօվի վրա զէնք պարպելում՝ նրան սպանելու նպատակով։ Առաջինին դատապարտեցին կախելու, բայց վճռաբեկ բողոք ներկայացրեց, իսկ երկրորդը դատապարտվեց 12 տարվան տաժանակիր աշխատանքի։

ՎԻԵՆՆԱ։ Կայսրն ընդունեց գլխաւոր շտաբի պետ Բէկկին։ Ընդունելութիւնը տևեց մի ժամ։ Սպասվում է ուրիշ զինուորական գործիչների ընդունելութիւն այն ջանքերի հետ կապակցված, որ գործ են ածվում ունգարական կրիզիսը վերջացնելու համար։

ՄՕՍԿՎԱ։ Իվան Կօլաևի, Մեծ Իշխան Սերգիյ Ալէքսանդրովիչին սպանողի գործի քննութեան համար Մօսկվա է եկել չարագործի մայրը։

ՀՕՆԳԿՕՆԳ։ (Սեփ. Թղթ.)։ Բրիտանական «Իֆիգէնիա» կրէյսէրը զեկուցեց այստեղի ծովային իշխանութեանը անթել հեռագրով, որ նա ճանապարհին հանդիպեց ռուսական 42 նաւերի Սայգօնից 140 մղոն հարաւ. նրանք դիմում էին դէպի հիւսիս։—Եապօնական երկու կրէյսէր, ճրագները մարած անցան Րօշէ հրուանդանի մօտով մարտի 29-ի գիշերը, դիմելով դէպի հարաւ։

ԼՕՆԴՕՆ. Սինգապուրից հեռագիր է ստացվել, որ «Նուբիա» շոգենաւը երեքշաբթի օրը տեսաւ ռուսական էսկադրան 42 նաւից բաղկացած, որը գնում էր 8—10 հանգոյց արագութիւնով, դիմելով հիւսիս-արևելք։ «Նուբիան» հանդիպել է էսկադրային 400 մղոն հիւսիս Նատունեան կղզիներից։

ԽԱՐԲԻՆ։ Այստեղ ժամանած Գուչկօվը պատմում է եապօնացիների անպայման կոռեկտ վերաբերմունքի մասին դէպի մեր բժշկական պերսօնալը, որը մնացել էր Մուկդէնում և լիակատար հոգատարութեան մասին դէպի մեր վիրաւորները։ Մեր զօրքերի դուրս գալու րօպէին այնտեղ գտնվում էին 460 ռուս և 406 եապօնացի վիրաւորներ։ Ռուսների թիւը յետոյ հասաւ 1,700-ի։ Ռուսների մի մասին տարել են հարաւ, վիրակապութեան նիւթերի պակասութեան պատճառով։

1 ապրիլի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ր. Ի. Կօնտրատենկօի փառաւոր յիշատակը յաւերժացնելու համար Թագաւոր Կայսրը թոյլ է տուել բանակի օֆիցէրների մէջ կամաւոր նուիրատւութիւն հաւաքել այն պայմանով, որ յաւերժացման եղանակը մշակէ գլխաւոր շտաբին կից կազմված մի յատուկ յանձնաժողով, համաձայն հաւաքած գումարի և դրամ հանգանակելուն մասնակցող անձերի մեծամասնութեան ցանկութեան։—Զաբայկալեան կազակների դիվիզիայի հրամանատար գեն.-լէյտ. ֆօն-Րէնէնկամպֆին շնորհված է ս. Ստանիսլաւի շքանշանի I աստիճանը սրերով։

Հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրը շրջաբերականով հաղորդում է պետական և մասնաւոր երկաթուղիների վարչութիւններին. «Գործադուլները, որոնց հետ միասին լինում են և խնդրանքներ դրութեան, աշխատանքի և ծառայութեան պայմանների բարելաւման մասին՝ ոչ միայն կարգապահութեան խանգարում են հանդիսանում, այլ և ներկայ պատերազմի ժամանակ նրանք առանձնապէս նշանաւոր յանցանքներ են։ Իբր բացառութիւն, յոյս ունենալով նաև որ այլ ևս չեն կրկնվելու, այդ խնդրանքներն ուշադրութեան են առնված։ Մի քանի խնդիրներ ընդհանրապէս անընդունելի են, այդ պատճառով մերժված են, օրինակ՝ ընտրովի կազմակերպութիւն մասնակցելու ծառայողների բիւրօի արձակման և հաստատման գործում։ Ուրիշ խնդրանքներ—թոշակի գանձարանի օրէնքների և կանօնադրութեան փոփոխման մասին՝ պահանջում են օրէնսդրական վճիռ։ Ընդունելի են նիւթական բարօրութեան վերաբերեալ խնդիրները, բայց առանց չափազանց պահանջների և գանձարանը ծանրաբեռնելու, այդ պատճառով այժմ պէտք է աշխատել բարձրացնել ամենանուազ ռոճիկները մեծ քաղաքներում և այլ տեղերում, ուր ապրուստը թանգ է։ Այդ բանի համար խնդրվում է արդէն առանձին գումար ուժեղացնելու ապրուստը թանգ շրջանների ստորին ծառայողների ռոճիկը։ Գրագրութեան կրճատումն էլ կարող է բարելաւել ծառայողների նիւթական վիճակը։ Այս խնդիրները, որ չեն պահանջում նոր նիւթական զոհեր, կուսումնասիրվեն և, հնարաւոր եղածին չափ, բաւաբարութիւն կը ստանան։ Դրա հետ միասին կարգադրված է, որ շուտափոյթ պատրաստվի օրէնսդրութեան համար. ա) մի ընդհանուր նախագիծ ծառայողների վիճակի մասին, որն ամփոփ է խնդիրներում արտայայտված ցանկութիւնների էական մասերը ծառայողների պայմանների և դրութեան բարելաւման, նրանց իրանց իրաւունքների և պարտականութիւնների մասին. բ) դիսցիպլինարական կանօնադրութեան նախագիծը. գ) երկաթուղու ծառայողների հանգստութեան և աշխատանքի կանօնադրութեան նախագիծը. դ) իմ մատնացոյց արած այն բոլոր յատուկ միջոցները, որոնք բղխում են ծառայողների յայտնած խնդիրներից և որոնք պահանջում են օրէնսդրական հաստատութիւն»։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Սամարկանդի նահանգի զինուորական նահանգապետ գեներալ լէյտէնանտ Միտինսկուն Ամենաողորմածաբար արձակում ենք ծառայութիւնից, դարձնելով նրա հեծելազօրի գեներալ։—Շլոսբէրգին թոյլատրված է Վիլնայում հրատարակել «Новая Заря» անունով մի ամենօրեայ լրագիր, իբր ռուսական հրէաների յատուկ օրգան։

ՉԻԿԱԳՕ, 1 ապրիլի։ Բալտիական էսկադրայի հիւանդանոց—նաւը երէկ երեկոյեան ժամանեց Սայգօն, վերանորոգելու իր պաշարը և դեղերը, իսկ վաղը կը գնայ միանալու էսկադրային։

ՇԱՆԳՀԱՅ։ Ենթադրում են, որ «Ասկօլդը» և «Գրօմօվօյը» պատրաստվում են գաղտնի փախչել նաւահանգստից։ Հաստատում են, որ նրանք վերջերս մեծ քանակութեամբ ածուխ են առել։ Այդ հարցի առիթով Եապօնիան Չինաստանին դիմումներ արեց, բայց վերջինս անկարող է դիմադրել ռուսական նաւերի հեռանալուն։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ Պետական դեպարտամենտում լուր է ստացվել, որ ամերիկական «Րալէյգ» կրէյսերը մեկնել է Ֆիլիպպեան կղզիները։ Լուրերին նայելով, «Րալէյգի» նաւապետը տեղեկութիւն է ստացել ռուսական և եապօնական էսկադրաների բռնած ընթացքների մասին այդ պատճառով էլ դիմել է դէպի Ֆիլիպպեան կղզիները։

ԼՕՆԴՕՆ։ Չէմբերլէնի կուսակիցներից 150 հոգու ներկայութեամբ Չէմբերլէնն առաջարկեց մի որոշում, որպէսզի մինիստրական կուսակցութիւնն էլ միանայ այդ որոշումին։ Չէմբերլէնը կարծիք յայտնեց ծայրահեղ հովանաւորող ֆինանսական քաղաքականութեան դէմ և առաջարկեց պաշտպանել Բալֆուրի չափաւոր ֆինանսական քաղաքականութիւնը։ Որոշումն ընդունվեց։ Մի պատգամաւորութիւն, Չէմբերլէյնը գլուխ ունենալով, վաղը կը հաղորդէ Բալֆուրին կայացած վճռի մասին։ Այդ միջնադէպը նշանաւոր քաղաքական մի անցք է։ Հետևանքները շատ լուրջ են։ Առաջին հետևանքը կը լինի պարլամէնտի լուծումը։

ՓԱՐԻԶ։ Նախագահն ընդունեց մահարաջա Կապուրտալային։

ԲՐԷՍՏ։ Անգլիական էսկադրայի գալու օրը նշանակված է յուլիսին։

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ։ Լօրդ Քըրզօնը գնեց մի քանի պատկերներ 200,000 րուբլու, որոնց թւում և Վերեշչագինի պատկերը, որը ներկայացնում է Էդուարդ Թագաւորի մուտքը Հնդկաստան, երբ նա դեռ թագաժառանգ էր։

ԱԹԷՆՔ։ Թագաւորը նշանակեց Վիլհէլմ կայսրին յունական նաւատորմի ծովապետ։—Կրէտէի պարլամէնտը կը հաւաքվեն ապրիլի 7-ին։

ՏՕԿԻՕ։ Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ եապօնական պատերազմական եօթ նաւերի ընկղման լուրը անհիմն է։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ինֆանտէրիայի գեներալ Լինեվիչի հեռագիրը Նորին Կայսերական Մեծութեան Անուան վ 1905 թւի մարտի 31-ին. «Մարտի 27 ին մեր հեծեալ զօրաբաժինը հասնում էր մինչև Մաչէնտայ գիւղի գիծը։ Խուզարկու խմբերը փչացրեց հեռագրաթելը երկաթուղու վրա Զակուֆուի մօտ և Կայլուն-Զանտուֆու ճանապարհի վրա։ Մարտի 28-ին մեր խուզարկու խմբերից մեկը կտրեց հեռագրական երկու հաղորդիչ Նայխուանի մօտ»։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

ՁԻԿՕՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի. ներքին և նեարդային
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մորթու, վեներակ և վիրաբուժութիւն։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—11—12 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.
Կ. Ի. ԳՁԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի
Դ. Ա. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Ա. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Ա. Գ. ՍԱԼՕԼՕՎ ատամնաբոյժ. 9—11 ժ.
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՇԵՐԲԻՆԻՆԱ—1½-2 ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Դ. Ա. ԹԱՐԽԱՆԵԱՆՑ—7½—8 ժ.
Պ. Ա. ԱՐԳՈՒԹԵԱՆ. Կատարում է միկրօ-քիմիական և բակտերիօգիական հետազօտութիւններ։
Օ. Ա. ԱՌՎԱՆԻՏԱԿԻ—տանը. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.։
Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցում ընդունվում են և գիշերօթիկ հիւանդներ։
Հիւանդանոցի կառավարիչ՝ Բժ. Կ. Ի.

Ա Ռ Ա Ւ Օ Տ Ե Ա Ն
ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ
Կիրակի, ապրիլի 1-ին
տեղի կունենայ նոր պրօգրամով
Հ Ա Յ Ր Կ Ո Մ Ի Տ Ա Ս
վարդապետի հոգեւոր-ժողովրդական
2-դ ՀԱՄԵՐԳԸ
Մասնակցութեամբ 60 անձից բաղկացած ս. Էջմիածնի Ճեմարանի երգեցիկ խմբի։
Մանրամասն պրօգրամները երգերի բնագիրներով կը վաճառվեն թատրոնի մուտքում։
Սկիզբը ցերեկվայ ժամը 12-ին։
Տոմսակները ոչ ոքի չեն ուղարկվում և ծախվում են միմիայն թատրոնի կասսայում—ժամը 10—2 առաւօտեան և ժ. 6-ից երեկոյեան։
1—1

Արտիստական ընկերութեան վերին դահլիճը
շաբաթ, ապրիլի 2-ին, փիլիսոփայութեան դոկտոր
Պ. Մ. Կարա-Մուրզա
կը կարդայ
ի նպաստ Ուսուցչուհիների Ընկերութեան
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԻԴԷԱԼԻԶՄ
Թեմայի վրա։
Սկիզբն է երեկոյեան 8½ ժամին։
Տոմսակները 1 ր. 50 կ. մինչև 25 կ. ծախվում են Ուսուցչուհիների Ընկերութեան գրասենեակում (Գրաֆսկայա և Տրօցկայա փողոցների անկիւն)։ (չ. շ.) 2—2

Արտիստական ընկերութեան վերին դահլիճը
շաբաթ, ապրիլի 2-ին, փիլիսոփայութեան դոկտոր
Պ. Մ. Կարա-Մուրզա
կը կարդայ
ի նպաստ Ուսուցչուհիների Ընկերութեան
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԻԴԷԱԼԻԶՄ
Թեմայի վրա։
Սկիզբն է երեկոյեան 8½ ժամին։
Տոմսակները 1 ր. 50 կ. մինչև 25 կ. ծախվում են Ուսուցչուհիների Ընկերութեան գրասենեակում (Դրաֆսկայա և Տրօցկայա փողոցների անկիւն)։ (չ. շ.) 2—2

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Մասնագէտ միզային և սիֆիլիտիքական հիւանդութիւնների,—ընդունում է հիւանդներին առաւօտեան 12 ժ.—1 ժ. երեկոյեան՝ 6 ժ.—9 ժ.։ Կուկիա, Սեմեօնովսկայա փ. № 20.
(ո. կ. ե.) 30—30

Ա Տ Ա Մ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ
Ս. Գ. Տէրմազանեանց
ընդունում է հիւանդներին ամեն օր առաւօտեան ժամը 9—2 և երեկոյեան ժամը 3—6։
Երևանեան հրապարակ, տուն Արղութեան, լուսանկար Լալայեանցի բնակարան։

Բժիշկ Ա. Միխիթարեանց
Ընդունում է մասնաւորապէս սիֆիլիս, մորթու և վեներական ախտ ունեցող հիւանդներ ամենայն օր, առաւօտ. 12—2. երեկոյեան 6—8
Մեծ Վանքի փողոց, տուն Կուզանօնի, դեղատան կից։ (տ. օ.) 50—80

„ԼՈՅՍ"-ի
ՄՐՑԱՆԱԿԱԲԱՇԽՈՒԹԵԱՆ
ժամանակամիջոցը արդէն լրանում է, ուստի խնդրում եմ առաջարկված հարցերի (տես «Լոյս» պատի օրացոյց)—պատասխանը ուղարկել ամենաուշը մինչև ամսիս 15 ը։ Դրանից յետոյ ստացված պատասխանները քննութեան չեն ենթարկվի։ Գրութիւնները պէտք է ուղարկել այս հասցէով.
Тифлисъ, Мадатовская, Е. Топчяну.

Լոյս տեսաւ և վաճառվում է
Լեվ Տօլստօյի
ՈՐՏԵՂ ՍԷՐ ԵՒ ԱՅՆՏԵՂ ԱՍՏՈՒԱԾ
գինն է 5 կօպ. և Յ. Պարոնեանի «Երգիծաբանական յօդուածներ», գինն է 5 կօպ.։ Վաճառվում է տեղական բոլոր գրավաճառանոցներում։ Գումարով ցանկացողներին 100 օրինակ 3 ր. 50 կօպ. ճանապարհածախսով։
Մեզ մօտ վաճառվում է նաև «Փառք Հայաստանի» պատկերներ, գինն է 2 րուբլի ճանապարհածախսով։ Դիմել. Тифлисъ, Саперный пер. № 23. Книгоиздатель А. А. Ованесіянцъ.
(շ. ե. չ.) 2—3

Հ Ր Ա Ւ Է Ր
Ապրիլի 2 ին, շաբաթ օր, առաջին ս. պատարագ կը մատուցանէ Էջմիածնեցոց ս. Գէորգ եկեղեցում նորընծայ Մելքիսեդեկ քահանայ Տէր-Մելիքսեդեկեանցը, որի համար յայտնելով նոյն եկեղեցու յարգելի ծխականներին՝ խնդրում է պատւել նորընծային՝ ներկայ լինելով ս. պատարագին։
Ներսէս աւագ ք. Աբովեանց

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն
Եղբայր Թամամշեանի քարվանսարայի վաճառականները պատիւ ունեն յայտնելու ի գիտութիւն Թիֆլիսի յարգոյ բնակիչներին, որ սոյն 1905 թւի մարտի 28-ից քարվանսարայում առևտուրը սկսվում է առաւօեան 8 ժամից մինչև 6 ժամը երեկոյեան։ Ըստ որում որոշված է առևտուր անել առանց սակարկութեան, գնողներին մագազին դրսից հրաւիրելը միանգամայն արգելված է։
Սոյն որոշումների զանցառութիւն անողների մասին խոնարհաբար խնդրվում է յարգելի գնողներին տեղեկացնելու քարվանսարայում Ս. Ի. Փորաքեանին և Ս. Ք. Պարիշեանին, որոնք ընտրված են քարվանսարայի կողմից, վերոյիշեալ օրինաց ճշդիւ կատարմանց հետևելու։ շ. ե. չ. 1—3

Հ Ր Ա Ւ Է Ր
Կիրակի ապրիլի 3-ին, ժամի 12-ին, Նորաշէնի ս. Աստուածածնի եկեղեցումը լինելու է ծխականների վերջին ժողով նոր երեսփոխ ընտրելու մասին, ուստի խնդրում եմ յիշեալ եկեղեցու մեծապատիւ ծխականներին շնորհ բերել ընտրութեան մասնակցելու։
Գործակալ ա. մ. Թիֆլիսի՝
Գրիգոր աւագ քհ. Մանդակունի

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Ս. Ա. Ստեփանեան
Ընդունում է առաւօտեան 9—2 և 5—7, Վելեամինսկայեա փ. № 8.

Լոյս է տեսել և վաճառվում է
ԽԱԺԱԿ
«ՀԱՐԿԵՐԸ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆՈՒՄ»
Գինն է 40 կօպէկ
Դիմել Թիֆլիս—«Գուտտենբերգ» գրախանութը։ Առնուազը 5 հատ ցանկացողը կարող է դիմել հեղինակին, «Մշակ»-ի խմբագրութիւն։

Լոյս տեսաւ
Ա. Մարգարի
ԵՐԱԽՏԻՔ (պատմուածք)
Գինն է 10 կօպէկ
Դիմել՝ Баку. Фотографія Меликянца. Маркару. (չ. ու. կ.) 3—5

„ԲԱԼԿԻ"
ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
(Վօկզալնի փողոց)
Ուղարկում է ծծումբ և պղնձի արճասպ։
(ո. ե. հ.) 2—3

Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ւ
LEO
ՄԵԼԻՔԻ ԱՂՋԻԿԸ
Պատմական վէպ (Երկրորդ տպագրութիւն)
ԳԻՆԸ 1 ՌՈՒԲԼԻ 50 ԿՕՊԷԿ
Գումարով առնողներին՝ զիջում կը լինի։
Ծախվում է Թիֆլիսի գրավաճառանոցներում և հեղինակի մօտ, «Մշակի» խմբագրատանը։ Պահեստը «Գուտտենբերգ» գրավաճառանոցում։

Лучшее косметическое средство,
дѣлающее лицо свѣжимъ и чистымъ

«Գեղեցկութեան աղբիւր»

Кремъ КАЗИМИ
Метаморфоза
противъ ВЕСНУШЕКЪ.
Доказательствомъ подлинности средства противъ веснушекъ служитъ подпись *Cazimi* и приложенный при каждой банкѣ рисунокъ „ИСТОЧНИКЪ КРАСОТЫ". Безъ подписи *Cazimi* и рисунка, утвержденнаго Департаментомъ Торгов. и Мануфактур. за № 4683—
ПОДДѢЛКА.
Продается во всѣхъ аптекарск. парфюм. магаз. и аптекахъ.

17, 28, մ. 10, 20, 30, ա. 10, 20, 30, մ. 15 30 4—10

Ս. ՊԱՏՐԱԳԻ ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆ
Յարմարեցրած նորումների համար։
Գինը 20 կօպ.։

ՈՒՂԵՑՈՅՑ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
Յարմարեցրած խմբապետների համար
Գինը 40 կօպ.։
Դիմել. Армавиръ Кубан. об. регенту С. Шааняну. 3—4

Լ ո յ ս տ ե ս ա ւ
ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԻՉ
Նահապետ ՔՈՒՉԱԿԻ երգերը
(Մեծ հայ բանաստեղծի 120 ընտիր բանաստեղծութիւնները առաջաբանով—կենսագրութեամբ), մշակեց Գէորգ Ասատուր։
Գինը 40 կօպէկ.
Ծախվում է Թիֆլիսի գրավաճառների մօտ։ Գումարով առնողները կարող են դիմել գրաւոր. Тифлисъ, Графская ул. д. № 9, Г. К. Аствацатурьяну. 5—10

Լոյս տեսաւ առանձին գրքոյկով
ԼԵՒՈՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ
«ՄԻ ՔԱՆԻ ՕՐ ԱՐՑԱԽՈՒՄ և ՍԻՒՆԻՔՈՒՄ»
(հայ տուրիստի յիշողութիւններից)
Գինն է 20 կօպէկ
Դիմել գրավաճառանոցներին 5—5

Կաթոլիկեան փողոցում, Տէր-Պետրոսեանի տանը (կաթոլիկների եկեղեցու դիմաց) բացված է նոր մաքուր և էժանագին
ՃԱՇԱՐԱՆ ԱՐՄԱՒԻՐ
Պատրաստվում են եւրոպական և ասիական կերակուրներ. կաթ, մածուն, թէյ և զանազան խմորեղէններ. գները չափաւոր են, մաքրութիւնը և ճշդապահութիւնը օրինակելի։ Բաց է թողնվում ճաշ և տները։
Փերզիկեան
3—3 (չ. ո. կ.) Նշանեան

Դ Է Պ Օ
ԱՌԱՋԻՆ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„Եղբ. Յակոբջանեանցներ եւ Սարգսեանց"
Պատրաստի հագուստեղէնի խանութում (Միքայէլեան կամուրջ, Քամոյեանի տուն № 25—30) մշտական ստացվում են մեծ քանակութեամբ կանանց, տղամարդկանց և երեխաների համար ամենավերջին ամառվայ սեզօնի տարազով պատրաստած հագուստներ։
Գները չափաւոր են և առանց սակարկութեան։ (շ. հ.) 31—100

„ՃՂԹԱՅ"
Նաւթարդիւնաբերական Ընկերութեան Վարչութիւնը
և Լիկվիդացիայի յանձնաժողովը յայտնում են իբր տեղեկութիւն պ.պ. բաժնետէրերին, որ փայերի փոխարէն բանկից դրամ ստանալու համար չէկեր տալը համաձայն բաշխման, տեղի կունենայ ընկերութեան գրասենեակում—Վելիամինսկի փողոց՝ Խանկալամեանի տանը, ամեն օր, սկսած մարտի 22 ից մինչև ապրիլի 15 ը, ցերեկվայ ժամը 11-ից մինչև 2-ը։ Չէկերը կը տրվեն յայտարարութիւն տրվելու հետևեալ օրը։ Նոյն տեղում ծախվում է և մի երկաթէ դրամարկղ և գրասենեակի պարագաներ։ (ապ. 3, 10) 2—3

Կենտրոնական Գրավաճառանոցում վաճառվում են
հետևեալ նոր գրքերը՝

Մուրացան, Երկասիրութիւնների ա. հատորը. Նոյի ագռաւը, Առաքեալը, Խորհրդաւոր Միանձնուհի, գինը 1 ր. 50 կ.
Շիրվանզադէ, Նամուս, գ. 1 ր.
» Ցաւագարը, գ. 50 կ.
» Քաօս, վէպ, գ. 1 ր. 50 կ.
» Երկերի ժողովածու, հատոր ա., բ., գ., իւրաքանչիւրը 1 ր. 50 կ.
Պաշկանեան Ռ., Երկասիրութիւնների գ. հատոր, 1 ր. 50 կ.
Պալասանեան Ս., Պատմութիւն հայոց, 1 ր. 50 կ.
Պռօշեան Պ., Հացի խնդիր, վէպ, 1 ր. 50 կ.
Սունդուկեան Գ. Ե., Երկասիրութիւնների հատոր ա. Համով-հոտով, հեղ. պատկերով, 1 ր. 25 կ.
Ս. Էջմիածին, 303—1903, պատկերազարդ նկարագրութիւն, 1 ր.
Տ. Եժ., Լուսադիմին, Թարգ. Մ. Բարխուդարեանի, 1 ր.
Վերոյիշեալ գրքերից միանուագ տասը րուբլու գնողները Թիֆլիսում ստանում են 10% զեղչ, օտար քաղաքներից պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում։
Դիմել՝ Тифлисъ, въ Центральную Книжную Торговлю. (ռ.) 9—10

Կ Ի Ր
Ծախվում է ամենաընտիր Ջեզվի ԿԻՐ
Գ. Ա. Սրօրչիկեանցի եւ որդւոց շոգեգործարանից
(Նախկին Խօզօրսկու)
որ գտնվում է Անդրկովկասեան երկաթուղու Քաանկա կայարանում։ Պահեստը Թիֆլիսում. Ելիսավետինսկայա և անկիւն Բակինսկայա փողոցների։
(հ. ո. շ. շ. շ. շ.) 5—6

Дозволено цензурою. Тифлисъ 31 апрѣля го 1905 г. [illegible] Электропечатня типографскаго Т—ва „Гермесъ". Мад. ул. №15